

RANDUIALA

VOLUMUL II — CAETUL 5

1937

ARHIVĂ DE GÂND ȘI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

RÂNDUIALA
ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ
APAR 10 CAETE PE AN

CONT LA CEC : 1259.

Toţi abonaţii, precum şi librăriile, debitele din provincie, care primesc revista şi publicaţiile ei, direct dela Administraţie, sunt rugaţi să facă plăţile numai prin CEC (Contul Rânduelii 1259), folosind buletinele de vărsământ pe care le vor primi dela Administraţia revistei.

REDACTORI:

DUMITRU C. AMZĂR — ERNEST BERNEA
ION I. IONICĂ — ION SAMARINEANU

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: BUCUREŞTI II — Francmazonă 7.
ABONAMENTUL: pentru 12 caete 200 Lei — INSTITUŢII: Lei 1000
COLECŢIA ANULUI I se poate procura dela Administraţie: Lei 1000

RÂNDUIALA

VOLUMUL II — CAETUL 5

ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

CUPRINSUL

TIPOGRAFIA «BUCOVINA» I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CĂPITANUL INTREGULUI NEAM

Există o unitate a poporului român de pretutindeni în toate îndeletnicirile și temeiurile vieții lui: în limbă și obiceiuri, în port și locuință, în felul de a se hrăni și de-a munci. Există — dar el, poporul, n'o știe. O știu cărturarii, o știu oamenii politici, care și-o repetă lor înșile la nesfârșit, dar poporul n'o știe.

In războiul de întregire a Țării, pe frontul galițian, s'a petrecut un fapt impresionant în sine și semnificativ în această privință. Pe câmpul de luptă părăsit de armata rusă, un soldat român din armata austriacă aude, la câțiva pași, strigătul de îndurare al unui rănit care se temea să nu fie împușcat: «Nu trage, măi frate!». Nu-i vine a crede. Se apropie și care nu i-a fost uimirea când a aflat că «așa se vorbește pe la noi!».

— Unde la voi?

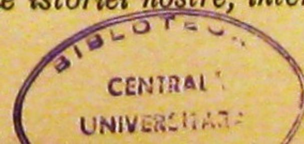
— Pe Nistru, dinspre Țara Muscalului.

— Sunteți mulți?

— Mulți! Sate, toată Țara Moldovei, dela Ștefan-Vodă!

Poporul atâta știe: că reprezintă un neam de oameni deosebit de altele și că are o țară a lui. Cât de mare e neamul acesta, cât se întinde pământul locuit de el, — nu știe. Ii lipsește conștiința unității și forței lui. Conștiințele locale nu s'au topit încă într'o singură conștiință a întregului neam românesc de pretutindeni și de totdeauna. Unirea aceasta lăuntrică nu s'a săvârșit în cugetul poporului român. Unitatea neamului nostru este încă un fapt static-etnografic, iar nu unul dinamic-istoric.

Desfășurarea istoriei noastre are, desigur, un sens al ei, un sens particular, dar nu unul propriu. *Drumul pe care am mers până acum nu a fost ales și hotărît de noi. In vitregia vremurilor, prin încordări locale și neorganizate, toată străduința neamului nostru a dus la săvârșirea unei opere mai mult de ordin* negativ: *desrobiri sociale și politice, întregiri de hotare. Toate înfăptuirile* positive *ale istoriei noastre, întemeierile de țară*

și așezările de datini, au fost întotdeauna gesturi răslețe, întâmplătoare și ocazionale. Opere pornite dela sine, din prisosul și plinătatea propriei noastre vieți, pentru întregirea de noi înșine, — rareori am avut prilejul și răgazul să întreprindem.

Viața a avut, întotdeauna, pentru poporul român un adânc înțeles în cuprinsul rânduelii celei mari a lumii și față de puterea care ține și orânduește ființa și rostul a toate. Viața are, pentru poporul nostru, o noimă religioasă și metafizică. Ea nu a căpătat însă, pentru el, un înțeles în lumea aceasta, un înțeles istoric. Gândul unui destin propriu în lume nu s'a aprins încă în conștiința de sine a neamului românesc. Istoria noastră n'a prins să înainteze, dinamic și de sine, spre țelul unei misiuni proprii.

Poporul român nu cunoaște, propriu zis, până acum, ideia de autoritate. Cunoaște autorități, dar nu recunoaște el, unul și nedespărțit în cuget, autoritatea nimănui pe lumea aceasta. Dumnezeu și rânduiala lui în lume sunt singura autoritate în care crede cu adevărat poporul nostru și căreia îi închină toată încrederea nădejdilor lui. Autoritățile lumești în genere — politice sau sociale, economice sau culturale, bisericești sau laice, le privește cu o totală neîncredere. Nu recunoaște ca atare nici oameni nici instituții. Și unora și altora le dă ascultare, dar nu din iubire și credință. Se supune legilor, dar nu le socotește drepte. Ascultă de conducători, dar nu-i recunoaște ca atare, pentrucă nu-i iubește, pentrucă, așa cum sunt, nu-i poate iubi.

Deaceea unitatea cugetului românesc de azi se înalță de pretutindeni, static și majestos, ca o boltă de biserică, sus de tot, către tronul etern al Autorității supreme. Ea nu poposește nicăeri, în planul lumesc, la nicio autoritate politică sau istorică pe dea'ntregul recunoscută. Au fost desigur în istoria noastră oameni ai destinului românesc în lume, cari prin faptele lor de întemeetori de țară și desrobitori de neam, au intrat în conștiința istorică a poporului, cu chipuri de legendă. Sunt toți marii noștri căpitani: Negru-Vodă, Ștefan Cel Mare, Mihai, Horia, Domnul Tudor, Avram Iancu. Toți rămân însă expresia locală a unei singure frământări a neamului. Niciunul nu se ridică atât de sus, spre a cuprinde și lumina cu aureola lui, destinul întregului neam. Autoritatea de dincolo de veac a lui Ștefan-Vodă, care luminează, atât de vie, conștiința moldoveană, nu trăește în sufletul oltenesc. Duhul Domnului Tudor nu cutreeră meleagurile Moldovei sau Transilvaniei. Horia e al Moților, Avram Iancu al Ardealului, Moța și Marin au devenit prin jertfa lor martirii și răscumpărătorii — dar pe Căpitanul întregului neam îl chiamă astăzi cugetul românesc de pretutindeni.

DUMITRU-CRISTIAN AMZĂR

SENSUL CULTURII ȘI „CULTURALIZAREA" SATELOR

III[1]).

Valorificarea culturală a poporului trebuie să se facă pornind dinăuntru în afară, iar metoda aceasta trebuie să se aplice în primul rând culturii folclorice considerată ca ființă generică și numai în al doilea rând, ori în chip implicit, individului. A aplicat epoca modernă această metodă? Răspunsul e negativ și este evident pentru oricine. E adevărat că pedagogia modernă a vorbit de educația «organică», «naturală», «psihologică», a vorbit chiar de educația «negativă», înțelegând că educatorul nu trebuie să intervină, ci trebuie să creeze condițiile potrivite pentru ca forțele elevului să se desvolte singure dinăuntru în afară, dar această metodă a aplicat-o individului și numai individului, iar nu ființei culturii. Adică a operat o inversare primejdioasă. Educația «psihologică» n'are valoare decât întrucât e condiționată de desvoltarea organică a culturii generale. Altfel se ajunge la anarhizarea sau mediocrizarea culturii, individul în sine fiind anarhic sau fiind, cele mai adesea, mai mult biologic decât cultural. Desigur, pedagogia a venit cu corectivul idealului etic, care e ceva general, dar, afară de faptul că varia după educator, el era în practică foarte anemic și de cele mai multe ori total iluzoriu, căci idealul își pierde orice eficacitate, dacă nu mai e garantat de ambianța structurală a culturii generale. Mai mult încă: chiar și această procedare dinăuntru în afară aplicată numai individului, a fost destul de rară, numai în școli și nici în școli nu a fost o regulă în practica lucrurilor! Epoca modernă a venit în realitate cu o altă metodă de a transforma oamenii: cu *metoda colonială*. Două sunt caracteristicele acestei metode. Intâiu, este exterioară, al doilea, este individuală. Metoda colonială nu se interesează de ceeace este în

[1]) Partea I în **Rânduiala** I, 4; partea II în **Rânduiala** II, 4.

sufletul omului, ci îl supune unei influenţe externe. Apoi, ea consideră individul ca individ, ca o simplă unitate, şi ignorează cultura comunitară, în care s'a născut, fiinţa culturii istorice în care au trăit strămoşii şi el însuş. Metoda colonială întruneşte astfel ambele neajunsuri: e şi individualistă şi exterioristă. Aceasta spune mult pentru sensul epocii moderne şi deaceea e interesant să vedem cauzele, cari au produs această metodă colonială.

Mai întâiu, cultura modernă, aflată în criză, a pierdut din ce în ce mai mult spiritul ontologic, spiritul totalitar, fără de care produsele culturale devin, în cazul cel mai bun, nişte «membra disjecta» sau nişte membre fără corp. Lipsită de spiritul esenţialist şi de ansamblu, epoca noastră nu mai putea înţelege realităţile organic generice, de aceea nu mai putea da importanţă culturii ca fiinţă de ansamblu. — Pe urmă, chiar când au fost intenţii bune, nu s'a ştiut întotdeauna ce este cultura. In istoria omenirii, despre cultură a început să se discute relativ târziu. Câtă vreme cultura era sănătoasă, nu se simţea nevoia să se vorbească despre ea, cel puţin nu se simţea această nevoie din punct de vedere practic, iar când această nevoie se făcea simţită, cultura era în criză şi deci, în general vorbind, nu mai existau condiţiile ideale ca să se înţeleagă firea adevărată şi adâncă a culturii. Afară de aceasta, a intervenit aici o lege pe care, cu oarecare aproximaţie, am formulat-o astfel: cu cât oamenii au inteligenţa mai subiectivă, cu atât se ocupă de lucruri mai obiective şi cu cât au inteligenţa mai obiectivă, cu atât se ocupă mai mult de lucruri subiective. Mitologiile popoarelor, când inteligenţa era foarte subiectivă, se ocupau cu lucruri generale şi dinafara omului, cu ordinea lumii, cosmogonie, etc. Când inteligenţa a devenit mai critică, mai obiectivă, mai raţională, oamenii au început să se ocupe de ei înşişi, de indivizi, de fenomenele din propriul lor suflet. Fireşte, nu voim să spunem că rezultatele, la cari ajungea inteligenţa «obiectivă», erau ele înseşi obiective, căci sunt şi subiectivităţi, cari în fond sunt mai obiective decât obiectivitatea, dar ceeace ne interesează acum, e să observăm că în existenţa culturii e şi ceva foarte subiectiv şi abstract, ceeace făcea ca filozofia culturii să se ivească mai târziu decât alte ramuri ale filozofiei. Cultura cere înţelegerea a ceeace e obiectiv şi adânc în realitatea generală, dar cere şi înţelegerea propriului nostru suflet. Iar când s'a început să se discute foarte mult despre cultură, părerile au variat enorm, încât un gânditor ca Eucken a putut spune că în cultură concepţiile personale îşi au o îndreptăţire mai mare decât în alt domeniu. In această stare de ignoranţă ori de variaţie, era imposibil ca oamenii să se hotărască să aplice o metodă de ridicare culturală, care să respecte firea autentică a culturii.

Dar, mai mult decât atât, la statorirea metodei coloniale au contribuit câteva tendinţe ale epocii noastre, cari sunt: raţionalismul, individualismul şi tehnicismul. Raţionalismul a făcut să se creadă că există un singur fel de cultură, cea raţională. Cultura e după el un preparat raţional, iar viitorul apare ca edenul omenirii eliberată de orice este iraţional. Cu o asemenea mentalitate, cum era să se mai aprecieze cultura ca fiinţă generală, în care raţiunea nu e decât o parte, şi cum era, mai ales, să se preţuiască cultura poporană? Este elocvent, în acest sens, cum medicina modernă a privit cu adânc dispreţ la medicina milenară a popoarelor, în care se adunase o imensă experienţă şi divinaţie folclorică, pentru ca acum să înceapă, uneori, să se căiască şi să adune resturile, câte n'au fost distruse, din ştiinţa medicală a poporului de jos! Individualismul, la rândul său, instalat pe mica lui banchiză ontologică, pe un prundiş minor şi inconsistent de realitate, incapabil să înţeleagă ceeace e svâcnire generică de viaţă şi aer comunitar, a pus esenţa culturii în individ, în minuscula menajerie egotistă, inventând tot felul de opinii şi viziuni «personale», până ajungea la disperarea şi non-sensul solipsist! Cum era să se încadreze într'o cultură supraindividuală? Iar tehnicismul e colonial în însăş esenţa lui. In tehnică, se lucrează asupra materiei caşicând aceasta ar fi ceva neutru, şi cu drept cuvânt, materia având doar variaţii de rezistenţă mecanică. Omul modern obişnuit prea frecvent să lucreze cu materia, să-i dea, dinafară înăuntru, diferite forme şi întrebuinţări, riscă să aplice şi omului aceeaş metodă. De acest fapt s'a resimţit foarte mult, mai intervenind şi alţi factori, pedagogia militară de pretutindeni de exemplu, unde de fapt s'a aplicat pe o scară întinsă, până în timpul din urmă, metoda colonială, de aceea cetăţeanul eliberat din armată ori chiar militarii de carieră, în momentele când nu sunt la cazarmă, păstrează prea puţin din educaţia dată acolo. In armată se făcea şi încă se mai face mult caz de «atmosferizare», care trebuie să se reia decâte ori oamenii se întorc din concediu, fiindcă e aici un neajuns al acţiunii coloniale, efectul ei păstrându-se aproape numai atât cât e prezenţa fizică ori aproape fizică a cauzei, însă putând reuşi, pe de altă parte, să dizolve sufletul vechiu al omului. Dar influenţa spiritului tehnic a fost mai mare asupra claselor sociale largi, cărora le-a aplicat. fără nici o rezervă, un regim de cultură în stil colonial.

La rândul lor, aceste trei tendinţe sunt în legătură de cauză şi de efect cu cele două mari fenomene moderne: burghezia şi democraţia. Iar burghezia e alt nume pentru citadinism, adică, cele mai adesea, pentru artificializare. Dar artificializarea e retragerea spiritului în epidermic, acolo unde nu se mai vede unitatea vieţii şi a culturii, iar realitatea apare

punctiformă sau manierată. In ceeace privește democrația, cu mecanica ei atomizantă, ea riscă să distrugă tot ce e realitate spirituală majoră și organică. Când s'a vorbit întâia oară de sintezele, cari sunt mai mult decât o sumă ori de «morții cari vorbesc», s'au produs surprize sau zâmbete. Democrația nu vrea să știe de ceeace este specific în culturile istorice. Burghezia și democrația s'au transformat deci în agenți de cultură colonială. Se va observa că burghezia are nevoie de individualități puternice, crescute dinăuntru în afară. Dar aceasta e numai excepția. In general, mediul burghez e uniform și de o rafinare superficială și tocmai de un astfel de mediu au nevoie marii întreprinzători burghezi, pentru ca să-l exploateze.

Dar epoca noastră nu s'ar putea înțelege fără psihologia imperialismului. Neîndoielnic, imperialismul a fost întotdeauna în istorie. Aici este chiar și un aspect al tragicului culturii. Cultura ca ființă organică, ce se încheagă natural în diferite regiuni ale globului, e tulburată de acțiuni imperialiste și poate fi deviată din mersul ei. Fie popoare cuceritoare, fie indivizi orgolioși ca Petru cel mare, îi întrerup procesul organic. Culturile, în istorie, sunt și ele silite de multe ori să se acomodeze la umbra puterii, așa cum pot. Crizele morale, ce apar în istorie, au și această explicație: culturile nu sunt lăsate să-și meargă mersul lor, acțiunile imperialiste produc rupturi și atunci în istorie, în intervalul de la o cultură organică la alta, de la o stare culturală armonioasă, ce isbutise să îmblânzească omul, dar pe care a dizolvat-o o intervenție brutală, și până când se creiază alta, apar un fel de denudări culturale, de goliști spirituale. Mediocritatea omului comun se folosește de epocile de tranziție și de confuzie, pentru a ieși la iveală cu voluptățile ei anarhice și telurice. Iar epoca modernă, care amenință să trăiască într'o stare de veșnică tranziție, fiindcă evoluiază prea repede și nu are timp să consolideze o formă de cultură, duce și la barbarizarea, prin denudare, a omului. Dacă imperialismul face istorie, el o și degradează. Factor permanent în trecutul omenirii, el e însă activ, în multe forme, mai ales în epoca modernă. Dar duhul imperialist nu respectă niciodată o cultură organică. El respectă cel mult cultura, în care a apărut el. Burghezia, de exemplu, nu poate avea respect pentru cultura istorică a poporului de jos, ea își duce peste tot formele ei de viață, mai ales că are și interes economic, neputând să-și creieze debușeuri decât într'o populație, care începe să aibă necesități de consumație burgheze. Din cauza aceasta, burghezia urăște instinctiv stările de cultură organică, specifică, cari-i tulbură mersul imperialist.

Acest imperialism modern s'a servit chiar de cultură și a mers până la a perverti și cultura, pentru a se satisface pe el. Iată câteva fapte. S'ar

putea spune că însuș sensul general al culturii a fost, cele mai adesea, pentru omul modern, un sens de putere, fie putere socială și politică, fie putere asupra naturii. Oamenii de știință declarau falnic că știința va da omului putința să învingă natura. Nici gând deci să pună omul în acord cu armonia de fond a naturii! Sensul culturii la antici a fost, cel puțin la cei mai aleși, înțelepciunea; la medievali, mântuirea; iar la moderni, afară de excepții, puterea! «Massele» populare au socotit școala și cultura ca mijlocul cel mai nimerit pentru a-și complecta emanciparea și pentru a se răzbuna! Cultura modernă a avut deci ceva vițios în însuș punctul ei de plecare. Și a evoluat cu acest sâmbure înăuntrul ei, de aceea nu e de mirare că s'a ajuns la criza de azi. — Alt fapt. In Apus, sunt acum foarte multe curente sociale, politice și chiar religioase. Și fiecare face propagandă pentru a câștiga poporul de partea sa. Se servesc pentru aceasta de cultură. Chiar diferitele biserici fac necurmat propagandă. In această acțiune e un mobil imperialist ori și un mobil imperialist. — Dar imperialismul religios a trecut și în alte continente. Catolicismul și protestantismul își numără mereu prozeliții, ca avarul banii, pe cari i-au făcut peste mări și oceane. Oricât scrupul ar pune să prelucreze interior sufletele, e ușor de închipuit însă ce fel de catolic ori de protestant poate să rezulte dintr'un negru ori dintr'o piele-roșie. Involuntar, dacă nu voluntar, se ajunge la metodă colonială. — In sfârșit, cultura e acum pusă la contribuție de dictaturile politice. Unele din ele transformă cultura într'un vast laborator de modelare din afară. In Rusia de azi, numai la Moscova se găsesc aproximativ 35 de milioane de cărți, selecționate într'o anume direcție, în bibliotecile publice. In Rusia sovietică metoda colonială se aplică cu exasperare.

Imperialismul european și-a găsit cel mai larg teren de desvoltare în celelalte continente. Sub acțiunea lui, au căzut una după alta nenumărate culturi organice. Ce anarhie morală va fi în aceste regiuni, când criza culturii europene se va întinde și acolo și când mâna Europeanului nu va mai fi atât de tare ca să stăpânească cu forța, se poate închipui ușor. Toate acele popoare au trăit mii de ani cu cultura lor «primitivă». Mâine însă va fi un haos, pe lângă care va păli cel din Europa! In celelalte continente, metoda colonială a culturii s'a desvoltat și s'a perfecționat. Autohtonii erau tratați ca indivizi, despărțiți de cultura lor istorică, și erau tratați din afară înăuntru. De aceea însuș numele acestei metode trebuie să fie legat de acela de «colonie». Faptele omenești atrag însă ciudate răzbunări. Metoda colonială, desăvârșită în celelalte continente, se întoarce în Europa și amenință să compromită complect cultura și la noi.

Cultura e înlocuită din ce în ce de civilizație, iar aceasta întrebuințează metoda colonială.

La acestea se adaogă două fapte de o importanță capitală. Unul este referitor la atitudinea omului modern față de natură. Prin criza culturii europene, omul a fost scos din unitatea totalului realității și de aceea nu mai are sentimentul încadrării lui subordonate sau osmotice în natura adâncă. Pe de altă parte, puterea parțială, pe care i-o dau rațiunea și tehnica, îl fac parcă să se răzbune pentru timpul când strămoșii săi au tremurat în fața forțelor naturii: aceasta e una din originile luciferismului modern. Omul modern a fost un revoluționar nu numai față de societate, dar și față de natură. Un revoluționar social și unul metafizic. Dar din cauza aceasta a ajuns să creadă, cu tot progresul științelor naturale, că el e în afara naturii și că are drept de judecător asupra ei. Această mentalitate se vede în ideia de cultură. Modernul concepe cele mai adesea un raport de opoziție, sau în orice caz de netă deosebire, între natură și cultură. După el, cultura e progres, libertate, rațiune, confort, iar natura e opacitate, primitivitate, obtuzitate. Natura e «stupidă», se spune adesea. Tot ce e trecut îndepărtat și stare naturală, apare omului modern ca întunecime, absurditate și oroare. E de mirare însă cum nu s'a întrebat că dacă natura e așa, cum de a putut să se nască omul? De vreme ce cuibul nostru ontologic e atât de inferior, cum de a mai putut să se nască o ființă atât de superioară, pe cât se spune că e omul? Dacă omul e o făptură superioară, atunci trebuie să presupunem și la începutul lucrurilor un fel de perfecție originară, de care nu ne putem face nici o idee adecuată, dar pe care suntem obligați să o postulăm? A opune cultura față de natură, e deci cel puțin o greșeală de logică. Și noi am spus despre cultură că se adaogă naturii, dar nu pentru a se opune, ci pentru a prelungi și a sublima natura și pentru a da subtila armonizare între om și esența ultimă a lucrurilor. A concepe altfel, înseamnă a ajunge la contradicții și la confuzii primejdioase. O astfel de confuzie este aceea între civilizație și cultură. Dacă se concepe cultura ca o prelucrare, ce se opune naturii sau se deosebește radical, atunci foarte ușor se confundă cu civilizația, fiindcă și aceasta e o prelucrare ce se deosebește de natură! Occidentul, care are o mentalitate citadină, deci îndepărtată de natură, trăiește practic în această idee că omul s'a situat pe alt plan decât natura — și aceasta chiar când teoretic admite că realitatea culturii e tot ceva natural. Chiar un gânditor religios ca Maritain nu vede deosebirea adevărată dintre civilizație și cultură. Dar această deosebire se impune cu necesitate. Se impune înainte de toate pentru filozofie. Căci filozofia trebue să aibă termeni și noțiuni pentru toate realitățile. Dacă uneori civilizația e înglobată în cultură și cultura are întotdeauna un grad de civilizație, dar alteori civilizația e singură. Deci trebuie concepte separate pentru amândouă. Apoi sunt probleme filozofice, ce nu pot fi rezolvate, dacă se confundă civilizația cu cultura. De multe ori s'a pus întrebarea dacă între cultură și religie e contradicție. Tot așa dacă, de exemplu, cultura a înălțat oamenii ori i-a pervertit. Este evident că niciodată cultura autentică nu e contra religiei și e tot atât de evident că ea e o înălțare a omului, e o naturalizare mai subtilă și mai adâncă a lui. Dar dacă asupra acestor două întrebări au fost și mai sunt controverse, e tocmai fiindcă se face confuzie între cultură și civilizație! Alt neajuns al acestei confuzii e de ordin metodologic și ne interesează de aproape. Civilizația pură este individualistă și exterioristă. Confundându-se cu cultura, se ajunge să se creeze o metodă culturală, care e de fapt o metodă numai de civilizație. Adică o metodă colonială.

Alt fapt de importanță capitală este dispariția sau sărăcirea folclorului în Occident. Culturile apusene s'au format din vechea cultură și vechiul suflet folcloric al popoarelor năvălitoare și din cultura antică sub forma catolică sau sub forma mai liberă a Renașterii. In primele secole ale creștinismului apusean, chiar biserica se apropia de popor și organiza producțiuni în acord cu floclorul, mai târziu însă s'a îndepărtat din ce în ce, pentru ca să ajungă uneori să persecute violent producțiunile folclorice. Catolicismul cu structura lui raționalistă și insinuant dictatorială, la care s'a adăogat apoi burghezia, au fost cauzele principale ale dispariției folclorului. Dar în lipsa folclorului sau cu un folclor anemic, metoda colonială era la larg.

Toate aceste cauze, la cari s'ar mai putea adăoga altele, cum ar fi, de pildă, aplecarea spre imitație din partea tuturor popoarelor globului, cari au venit într'un fel, în contact cu Apusul și au fost intimidate de fastul extern al culturii sau mai degrabă al civilizației occidentale, ceeace a pricinuit un vast și haotic colonialism metodic, — au dus la falsificarea procesului de creștere culturală a «masselor» populare. Acest rezultat e dintre cele mai hotărîtoare pentru viitorul culturii și impasul istoric, în care se găsește Occidentul, e în legătură mai ales cu el. Nu se poate face abstracție de atâtea cauze, cari au exteriorizat cultura poporului. Deaceea trebuie să recunoaștem că în Apus metoda colonială a ajuns acum în cea mai mare parte o fatalitate. Apusul se va salva, deși, fără a fi spengleriení, ne dăm seama că nici culturile nu sunt nemuritoare, dar va fi probabil silit să facă aceasta printr'o serie de catastrofe, care, din suferință și fierbere din nou a materialelor, să creieze alte originalități spirituale, cari să devină interioare oamenilor.

Dar pentru noi nu e acelaş caz, şi aici e marea articulaţie a problemei culturii poporului, aşa cum se pune în România. Greutatea pentru noi e de a şti întru cât suntem solidari cu soarta Occidentului şi întrucât procesul de imitaţie ni se aplică fără voia noastră. Făcând, pentru moment, abstracţie de acest fapt, trebuie să observăm că cele mai multe din cauzele de mai sus nu ni se aplică şi nouă. La noi «massele» sociale sunt aproape numai ţăranii şi metoda pe ei trebuie să-i privească. E vorba deci de metoda de valorificare spirituală a satelor. In această direcţie, noi avem mai cu seamă două avantagii, pe cari nu le au occidentalii. La noi omul din popor n'a pierdut contactul adânc cu natura şi la noi este încă folclor. Acesta, de altfel, e o garanţie a sentimentului de legătură cu adâncul naturii, după cum am văzut. Existenţa ethosului folcloric la noi are darul de a pune, pentru cei just orientaţi, într'un chip organic metoda valorificării culturale a poporului. Să nu facem şi aici greşeala de a vedea prin ochelarii de import ai occidentului. Pentru a merge deapreptul la problemă, vom spune că la noi *ţăranul trebuie să-şi facă singur cultura.* Să şi-o facă singur, pentru motivul respectabil că ea există, dar trebuie împlinită şi mai ales raportată la timpul actual. Să ne înţelegem însă. Nu e vorba de ţăranul individual, ci de *ţărănescul*, de cultura poporului ca realitate istorică, generică, în care ţăranii sunt cuprinşi şi superiorizaţi. Ţăranul considerat individual şi despărţit de realitatea folclorică, se bestializează uşor, afară de excepţii, fiindcă aceasta e mizeria omului ca atare şi mai ales a celui obişnuit, de a nu putea fi cu adevărat autonom în cultură, iar ţăranul nostru nu se poate abate de la ceeace face condiţia speciei noastre. Să nu ni se spună deci că ne bizuim pe un ţăran idilic. Nu ţăranul individual e valoros şi piatră de temelie, ci cultura ţărănească. Aceasta trebuie să se desvolte mai departe, printr'un proces spontan de împlinire de sine şi de organizare în raport cu vremea. Dacă am pomenit de «autocultură», «autoeducaţie» şi dacă s'a creiat termenul, fals ca sens şi imposibil ca formă, de «culturalizare», am putea vorbi şi de «autoculturalizare», pentru a indica înţelesul adevărat al metodei, dacă limba românească ar putea suferi acest fel de aglutinări de silabe făcând zgomot ca o căruţă pe pod. In orice caz, esenţialul este că noi trebuie să ne adresăm sufletului folcloric, acest cheag firesc de cultură, dacă voim să înălţăm ţăranul.

O serie de motive speciale intervin, pe deasupra, şi pledează pentru aceasta. Astfel, amintim valoarea deosebită a foclorului nostru faţă de cel al altor popoare. — Apoi, e un fapt de deosebită importanţă. In occident, metoda colonială are din fericire şi o atenuare, care n'ar exista la noi sau nu în aceeaş măsură. Acolo structura vechilor culturi ale popoarelor a

intrat odinioară, în mare parte, ca dispoziţii, în cultura critică, în cultura de sus. Aşa că ceeace se dă azi poporului, pornind dinafară înăuntru, e şi ceva care a fost odată al lui, numai că i se dă acum în altă formă, fireşte întru cât cultura apusului a mai conservat în ea ceva organic. Dar la noi nu e aşa şi, de data aceasta, e în sens rău. Cultura noastră scrisă încă nu şi-a asimilat în măsura necesară sufletul poporan ori a făcut-o mai mult decorativ. Ceeace face că noi am fi expuşi să dăm ţăranilor, în foarte mare parte, o cultură de import sau una de mahala, lucru care, din nefericire, a început să se întâmple! — Pe urmă, azi trăim într'o vreme de acut tehnicism şi de civilizaţie, din care cauză vechile culturi ale popoarelor se distrug vertiginos. Alta era situaţia în Evul-mediu sau la sfârşitul lui, deaceea atunci subconştientul focloric şi valorile folclorice s'au putut furişa, cu toată cenzura bisericii, ca sensuri interioare, în culturile scrise. Noi dacă ne lăsăm dizolvaţi de tehnicism şi imitaţie, în curând nu vom mai avea folclor şi cu aceasta vom compromite şi destinul culturii române, căci nu vom fi avut timp să asimilăm îndeajuns spiritul folcloric românesc în cultura scrisă. Ne referim desigur la folclorul în înţelesul larg, pe care i l-am dat noi. — Dar un aspect asupra căruia nu se insistă, e că ţăranul nu e îndeajuns cunoscut. De bună seamă, avem un început foarte serios de cunoaştere a lui, care trebuie studiat îndelung de toţi cei se ocupă cu poporul. Pe de altă parte, ţăranul nu va fi niciodată cunoscut în chip complect. Deaceea cel mai bun lucru e ca el, considerat ca totalitate, să-şi desvolte singur cultura, urmând liniile ei misterioase şi adânci. Nici când umblăm cu un copil nu putem şti cu adevărat ce va fi, dar trebuie să păzim cu grijă misterul desvoltării lui, căutând numai să-l menţinem necurmat în interiorul culturii generice. Cu atât mai mult va fi aşa, când e vorba de popor.

Scriind astfel, ştim că ne pândesc de la o vreme două obiecţii grave, ca doi ochi satirici, ce se iţesc dintre rânduri. Există la noi specia deşteptilor academici, cari, urcaţi pe picioroange de prezumţie, se exprimă din când în când cam aşa: «cultura folclorică e frumoasă, dar e imposibilă; nu ne putem întoarce la trecut; europeizarea e fatală...» sau: «chiar de ar fi posibilă, nu mai e bună în împrejurările actuale»... Şi ca să arate cât sunt de teribili şi de fini, adaogă cu superioară lene: «a vorbi de trecut e duios, dar e inoperant...» Nu recunoaşteţi aici pe micul logician de seră, care încearcă să fie uşor satanic? Dar care, mai ales, n'are nici o aderenţă organică cu valorile istoriei noastre? Căci una este fatalitatea şi alta este să faci din ea un pretext pentru lipsa de desvoltare sau pentru a exagera, în chip voluntar, ceeace să zicem că e fatal! E fatal să ne modernizăm ţăranii? Dar e fatal, de exemplu, să facem reforme ca aceea

a calendarului, care a lovit drept în piept vechea structură a culturii țărănești? E fatal să dăm țăranilor ziare rele? E fatal să le dăm cântecele moderne în chiar instituții de stat? E fatal ca învățători și preoți să fie agenți de modernizare? E fatal să nu profităm de criza economică de azi, pentru a reactualiza industria casnică, la care mulți țărani se întorc acum de la sine? E întru totul fatal să ducem demagogia politică la sate? E fatal să facem școală primară cu caracter burghez? Și am putea înmulți întrebările. Dacă toate acestea sunt fatale, atunci orice e fatal pe lume, dar în acest caz e inutil să mai existe morală, politică și orice discuție. Criticii de mai sus nu vor să fieînsă nici fataliști, fiindcă țin doar la blazonul de superioritate... Noi nu cerem întoarcerea în timp, deși, dacă s'ar putea, am cere-o în multe privințe. Dar cerem ca trecutul să fie activ în prezent și să-l înalțe, așa cum delta se înalță și se continuă mereu în mare împinsă de noi aluviuni. Sufletul folcloric, restabilit în volnicia lui, va găsi mijlocul să se acomodeze cu vremea, să-și arate noi valențe și noi forme. Așa că ceeace trebuie în împrejurările noi, e tocmai concursul cel mai bun al trecutului. Dacă e vreun mijloc de a reacționa potrivit la necesitățile zilei de azi, e să venim cu zestrea vie și plastică a unei culturi tradiționale, folclorice, iar nu cu false miracole de generație spontană sau cu ieftene apetituri maimuțărești. Toți cei ce ignorează aceste lucruri, ar trebui să se documenteze mai întâiu și să învețe că și azi se mai creiază folclor la noi și că sufletul folcloric e viu încă sub aparența modernismelor recente, dar cere numai devotamentul nostru chibzuit pentru a-l pune în valoare ca pe o mină de mare preț. Dacă satele au început să se modernizeze, nu e numai din cauza fatalității. Trebuie să luăm atitudine bărbătească față de imitarea occidentului și să ne facem educația autohtonistă, natural într'un sens cu adevărat critic.

Țăranul însă nu-și poate face singur cultura potrivit cu timpul, dacă nu creiăm sistemul de condiționări necesare. Spuneam noi înșine mai demult: «să respectăm sufletul misterios al poporului, să ne apropiem de el... spre a-l pune în situația ca să-și creeze singur cultura, de care are nevoie» [1]). Totul e deci să se asigure condițiile proprii, în cari spontaneitatea culturală a realității țărănești să se poată manifesta credincios. Dar cari sunt aceste condiții? In acest sens, e mult de cercetat, fiindcă e aici o întreagă știință politică și o întreagă pedagogie [2]). Va trebui însă să se

1) In conferința ținută la Cernăuți, la «Societatea pentru Cultură», în Iunie 1935. V. rezumatul în «Universul» de la 4 Iulie 1935.

2) Am ieși din limitele și caracterul studiului de față, dacă ne-am ocupa aici amănunțit cu problema privită sub acest aspect. Vom face mai târziu un studiu aparte despre aceasta, pentru o revistă de specialitate. Pentru cine se interesează de aproape de problema organizării

dea importanță următoarelor trei feluri de condiții: fizice, de carantină stilistică și propriu zis culturale. Condițiile fizice sunt economice și sanitare. Natural, nu trebuie să se creadă că dacă satul are, de exemplu, bac comunală, s'a înălțat în cultură. La oraș, sunt oameni curați ca un albuș de ou, dar nu sunt sănătoși nici trupește nici sufletește, în timp ce un cioban, care nu se îmbăiază decât vara în undele râurilor și își afundă cămașa în zer din când în când, e sănătos și poate avea cultura lui organică. Tot așa, e deplasat să cerem sătenilor să-și facă locuințe de cărămidă și beton — ce erezie urbană! — pe când în realitate ei trebuie să continuie a și le face de nuele îmbulgărite, de jighiuțe, de lemn, de chirpici, de ceamur, de paiantă... adică să se acomodeze cu materialul și posibilitățile, cari se găsesc în regiune, mai ieftene și uneori chiar mai durabile și mai sănătoase. Vă închipuiți o casă de cărămidă pe Bărăgan, cu umezeala în pereți ridicată până în tavan, la câțiva ani dela construire! Condiția economic-sanitară are mare importanță pentru ridicarea țăranului, dar trebuie gândită în adevăr științific și țărănește! In ceeace privește condițiile de carantină, ele au menirea să oprească, maximum posibil, invazia la sate a factorilor, cari distrug stilul istoric de viață al poporului, fără ca să aducă nimic bun în schimb: *politica demagogică, străinii, pervertirile,* pe cari le aduce expanziunea burgheză, etc... Nu înseamnă să izolăm satele de oraș, dar trebuie să dăm acestora putința să-și organizeze rezistența și acomodarea cu timpul. Condițiile propriu zis culturale trebuie să actualizeze complexul tradițional al culturii țărănești istorice, considerată ca ființă generică. Aici se pune problema instituțiilor

culturii în satele românești, însemnăm, deocamdată, următoarele izvoare: 1) Amzăr C. D.: «Naționalismul tineretului»; 2) Blaga Lucian: «Spațiul mioriic»; 3) Brăileanu Traian, toată opera și mai ales «Politica» și «Universitatea țărănească» (Rev. de Pedagogie. Anul III, caetul I-II); 4) Crișan R. Const., studiile publicate în revista «Orientări» (Moinești-Bacău) în 1935 și 1936; 5) Gusti Dimitrie: toate publicațiile școalei sociologice pe care o reprezintă și ale colaboratorilor, d-nii Tr. Herseni, H. H. Stahl... 6) Iorga N.: foarte multe pagini și discursuri din nefericire răspândite în prea multe publicații; 7) Mehedinți Simeon: toată opera etnografică și ideologică; Moța I. Ion: «Cranii de lemn» (mai ales: «Ce ne dați în locul cântecelor care pier»); 9) Nicolau-Bârlad G.: «Satul Românesc» (*Rânduiala*, Anul I vol. 4); 10) Pârvan V.: «Idei și forme istorice»; 11) Rădulescu-Motru C.: «Vocația», «Românismul»; 12) Săulescu N.: «Școala țărănească», în «Gând Românesc» (Cluj) August-Sept. 1936; 13) Stahl H. H.: «Cultura satelor»; 14) Țopa Leon: «Universitatea țărănească», etc. Apoi publicațiile și experiența fundației «Principele Carol»; «Astrei»; «Societății pentru cultură» de sub conducerea profesorului Gr. Nandriș. Revistele pentru popor, dintre care nu trebue să se uite «Poporul Românesc» (Chitila). Reviste pedagogice românești ca «Revista generală a Invățământului», «Revista de Pedagogie» (Cernăuți) și mai cu seamă «Satul și școala» (Cluj), etc.

culturale necesare în sat ori pentru sat. Unii, de exemplu, pun totul pe seama școlii primare și pe învățător, alții recurg, în primul rând, la alte instituții culturale pentru a ridica satele. Adevărul e că, dacă vrem să facem ceva efectiv, să ne adresăm acestor trei instituții și să le solidarizăm pentru o funcție în fond unică: școala, biserica și armata, natural dând altă organizare armatei și altă valorificare bisericii, dar păstrând celei dintâi rolul prim de apărătoare a țării și celei din urmă rolul deasemenea prim de mântuire a sufletului. Biserica și armata sunt pentru popor tradiții solide, de cari ne putem folosi pentru a-l ridica. Să nu uităm aceasta. Iar școala primară are o importanță mai mare decât toate celelalte feluri de școli țărănești, ce se preconizează astăzi. Insă o școală primara schimbata din temelii. In locul școlii de tip orășenesc, pe care am mutat-o la țară, va trebui să organizăm, în sfârșit, *școala folclorică!* Această propunere că e cea mai nimerită pentru a așeza școala poporului pe adevăratele ei baze. Nu putem intra în amănunte, dar notăm că țăranii cer două lucruri de la școala satului: să dea «cultură generală» și «cultură practică» [1]). Desigur, nu cer în termeni preciși, dar noi tălmăcim sentimentele lor. Țăranii se supără când copiii lor sunt întrebuințați la școală mai mult pentru lucrări practice, găsind că, dacă e vorba de muncă fizică, copiii pot munci mai degrabă acasă. Ei vor și puțin «lux» sau «cultură generală». Dar sunt nemulțumiți și când școala dă elevilor numai «cultură generală» și nu pregătește pe copii pentru nevoile lor practice, aici fiind una din cauzele, pentru cari sătenii noștri n'au apreciat școala și au văzut în ea doar o afacere a statului. In această dublă atitudine a țăranului român e, de fapt, o intuiție dreaptă, căci e nevoie în adevăr atât de «cultură generală» cât și de formație practică. Omul politic sau pedagogul, care insistă mai mult asupra uneia din ele, greșește. Insă ceeace e important de știut e că această «cultură generală» a copilului de țăran, trebuie să se facă plecând de la folclor și în jurul lui. E datoria pedagogilor să studieze și să fixeze modalitatea acestei organizări a «culturii generale» în legătură cu folclorul sau prin folclor. Lucrul nu numai că e cu putință, dar vorbește intim sufletului țărănesc. Mai mult, chiar o parte din pregătirea practică a fiului de țăran se poate face prin folclor, căci experiența istorică țărănească a ajuns la multe descoperiri și născociri practice, pe cari știința le disprețuiește fără nici un drept. Mai greu va fi să se stabilească metoda de predare în școala satului. Aici spunem doar atât:

1) Luăm aceste expresii, în această parte a expunerii noastre, în accepția ce li se dă în chip curent, dar, în fond, potrivit concepției studiului de față, nu există deosebire serioasă între «cultură generală» și «cultură practică», ci numai ca ceva secundar și relativ.

între scopul educației și metodă e o legătură spirituală mai mare decât și-au închipuit pedagogii moderni. De aceea așa numita «școala activă» va trebui să fie revizuită și ori să fie înlocuită, ori să i se dea un alt sens, o *școală activă orientată spre general*, spre afirmarea, în individ, a ființei generale a culturii și nu a individualului ca atare! Ne îngăduim să credem că e aici subiect de meditație, pentru cine vrea să gândească organic, fără clișee apusene și potrivit nevoilor adevăratei culturi țărănești... Scopul, pe care educatorul sătesc va trebui să nu-l piardă niciodată din vedere, va fi să învie în școala sa direcțiile de cristalizare a ce e mai nobil în spiritul țărănesc istoric. Să se accentueze în elev liniile structural etnice și să i se dea putința să simtă în jur realitatea vie a sufletului folcloric în toate dinamismele lui armonizatoare și vitale, ca pe un câmp magnetic. Lucrându-se astfel în școală, dându-se și pregătire practică și cetățenească, venind cu grijă și înaintea nevoilor timpului de azi, pe deoparte; lucrându-se în celelalte instituții culturale ale satului sau pentru sat, pe de altă parte, se va ajunge la ceeace trebuie să fie idealul în opera de ridicare a satelor prin cultură: creiarea nu a unei instituții oarecare unilaterale ori izolate de cultură, ci a *satului cultural*. Această creiare va veni de la sine prin îndeplinirea tuturor condițiilor. Satul cultural românesc există și acum aproape intact în unele regiuni depărtate de oraș, iar prin grija noastră va putea reveni și în celelalte sate, dar într'o formă mai potrivită cu timpul actual. Căci cea mai sigură observație, care s'a făcut asupra istoriei și culturii noastre, e că temeiul lor a fost satul, adică satul de cultură. Acestuia trebuie să-i dăm putința să reînvie și să-și asigure antenele și armătura necesare pentru o nou(istorie. Nu există valorificare culturală a poporului nostru fără aceasta.

La sfârșitul analizelor noastre, vedem deci că sugestiile de metodă, pe cari le produce termenul «culturalizare», trebuie înlăturate. Acesta vrea să indice, de fapt, procedare din afară înăuntru, fără a ține seama de fondul istoric local. «Culturalizarea» a însemnat o aplicare în România a metodei coloniale, sub forma ei crasă. Intelectualii orașelor sau mici intelectuali ai satelor dar formați la oraș, au pornit într'un rând să «culturalizeze» satul, fără să se întrebe mai întâiu dacă *aveau dreptul* să o facă și dacă, în realitate, nu aveau ei mai mult de învățat de la țăran, care, până acum, a produs singura formă organică de cultură din țările românești! Tot ceeace e aparat de stat la noi și ceeace este ciocoism la intelectualii orașelor, funcționarii mari și mici în inspecție sau în plimbare la țară, posesorii de diplome cu graiul împiestrițat și cu ifose savante, toate banalele monumente de ghips ale «culturii» urbane, au perorat în fața țăranului și l-au dădăcit oricând au avut prilejul. Și-au închipuit țăranul ca

trebuind să respire cultural numai prin oraş şi prin cultura apuseană, adică un fel de *cultură la priză* pentru ţăran! Dar a venit vremea să facem o mişcare de întoarcere şi să învăţăm şcoala modestiei şi a evlaviei, înainte de a ne apropia de ţărani. Să ne dăm seama că, pentru a-l ridica pe ţăran, trebuie mai întâiu să ne formăm pe noi, însuşindu-ne propriu problema în toate cerinţele ei şi intrând în spiritul metodei, care e de o subtilitate şi de o complexitate nebănuită. Fără aceasta, riscăm să ne pretăm mai mult la vicleimuri «culturale» şi să deschidem larg poarta pentruca mahalaua să ia satele în stăpânire deplină. Ridicarea culturală a satelor e o problemă, ce nu poate fi înţeleasă decât la lumina atât a filozofiei culturii, cât şi a sensului sufletului românesc, reprezentat mai ales de ţărani. Cine nu e orientat îndeajuns în aceste două domenii, poate face, chiar când are bune intenţii, mai mult rău decât bine, în satele noastre.

Şi va mai trebui să înţelegem un lucru, cel mai important dintre toate. Problema ţărănească nu e numai o problemă a ţăranilor, ci e în primul rând o problemă a neamului românesc. Se vorbeşte acum de destinul Românilor în lume. Acest destin e legat însă în primul rând de valorificarea ţăranilor, a viziunii ţărăneşti. Fără sublimarea majoră a viziunii ţărăneşti, nu poate fi destin românesc. Dar, din nefericire, conducătorii noştri au dat dovadă de nepregătire în judecarea celor două mari probleme, de cari depinde mai mult viitorul neamului: în problema raportului nostru cu alte popoare din afară sau dinăuntrul ţării şi în problema ţărănească. Până şi Ungurii aveau o politică de naţionalităţi, o oarecare doctrină, de la intransigenţa unui Kossuth, a unui Coloman Tisza, «sfărămătorul de naţionalităţi», a unui Ştefan Tisza, trecând prin direcţia moderată a unui Eötvös şi Deák Ferencz, până la ideile avansate ale unui Oscar Jászi. Oamenii politici români nu stau însă să facă doctrină. E adevărat că de problema ţărănească s'au ocupat mai mult, dar timpul de azi ne-a apucat tot cu o situaţie critică în această direcţie. Economic, avem un regim de proprietate rurală, care nu se potriveşte cu cerinţele actuale ale unei exploatări rentabile. Iar cultural, încă n'am dat ţăranului instituţiile potrivite, de cari are nevoie şi încă nu avem conştiinţa adevăratei metode de ridicare a lui. Dar momentul culminant al destinului nostru se apropie şi trebuie să ne pregătim pentru toate problemele noastre mari. In problema ţărănească va trebui, înainte de toate, să cunoaştem ţăranul în ceeace el reprezintă cu adevărat ca atitudine de viaţă şi să-i dăm putinţa să se desvolte în sensul lui. Cine nu înţelege ţăranul, nu înţelege destinul românesc şi nici nu e Român adevărat. Destinul Românilor trece prin sufletul ţărănesc. Avem deci nevoie de o lume ţărănească asigurată

în condiţiile de viaţă sănătoasă şi temeinică, putând la rându-i să condiţioneze destinul nostru fără falsificări. Statul, cultura noastră, toată viaţa noastră trebuie să se raporteze în primul rând la această lume ţărănească. Desigur, nu ne amăgim, ca să credem că în forma social-politică actuală se pot face lucruri radicale, deşi oameni de bună credinţă pot face multe lucruri bune. Dar vă închipuiţi că, într'un regim democratic şi demagogic, poate lucra un nou Burebista, care să zmulgă, de exemplu, viile de la câmp şi mai ales terasa, «terazul», «titirezul», «motorina», «terezachi», cum îi spun ţăranii, şi care a început să ducă satele la degenerare în multe locuri? Azi când podgorenii se plâng celor de sus că oamenii de la şes pun viţă, li se răspunde cinic: «n'aveţi decât să puneţi şi voi grâu la deal!». E necesară deci o înoire de stat, singura, care poate pune complet pe ţărani în valoare. Dar pentru aceasta trebuie ca înoirea, de care vorbim, să ţină ea însăş seama de ţărănime şi să-şi fixeze caracterul, chipul lăuntric, în raport cu noima existenţei ţărăneşti. Fără a gândi după logica simplistă ori vindicativă a luptelor de clasă, ceeace ar fi o degradare a problemei, trebuie însă să ştim întotdeauna că cea mai mare realitate a duhului românesc sunt ţăranii şi că pe ei şi potrivit lor trebuie să sprijinim arhitectura existenţei noastre. Ne amintim aici de o pildă, pe care o dădea Badea Cârţan [1]). Era odată, cu vorbele lui de duh şi de înţelesuri tari, într'un cerc de oameni importanţi, miniştri, prelaţi, profesori, elevi... Şi i-a întrebat ce trebuie pentru ca să poţi face un gard. Fiecare a răspuns ceva, dar tot alături. Unul spunea că trebuie nuele sau scânduri, altul pari, altul ţinte, altul ciocan, altul meşteşug, altul timp... Şi atunci ţăranul mintos din Cârţişoara le-a răspuns îndesat şi iluminat că trebuie — pământ! Fără pământ, faci gardul în vânt... apoi pământul este ţărănimea, iar statul un biet gard. Oricât l-ai face de frumos, dacă nu-l adânceşti de isnoavă în pământ, nu poate dura şi atunci te întrebi: la ce este de folos?» Nu poţi ridica nimic dacă nu ai pământ sigur dedesupt. Destinul românesc are nevoie de solul solid şi fecund al cosmosului ţărănesc, pentru a porni bine înarmat în lume.

VASILE BĂNCILĂ

1936.

1) Stroe Stroescu: «Amintariu despre Badea Cârţan» 161—162.

ȚĂRANII

Ii văd: sînt tot aşa, cu cojoacele rupte,
Cu piepturile şi cu fețele supte.
Le sunt mâinile tot aşa: aspre şi dure,
Privirile, tot oțelul din tăiş de secure.
Cu obrajii neraşi, cu ochii ca nişte băncuțe,
Aduc la oraş diminețile 'n căruțe.
Beau țuică prin cârciumi şi vorbesc tare
Socotesc banii pe degete şi hambare
Li se umezesc ochii şi ascultă duşi
Când îşi tae țiganul sufletul în arcuş.

Ii simt după mirosul cojoacelor ude,
Dar sufletul lor chinuit nu m'aude.
Mă uit în ochii lor mari şi adânci
Şi-mi vine să le strig şi să-i trag de mintean:
— Măi fraților, sînt şi eu tot ca voi, sînt tot țaran!...
Dar glasul meu se topeşte 'i de ceară...
Seara țăranii pleacă cu oraşul suit în cară.
Ii petrec până la margine, până 'n țigănie,
Dar durerea lor, străinul de pe jos de unde s'o ştie?...

Le urmez căruțele pân' le 'nvălue zarea
Până-şi aprinde luna sus lumânarea;
Aş vrea să mă duc şi eu cu ei, dar sunt laş,
Rămân să mă sugă tot neliniştea şi luminile de peste oraş.

VIRGIL CARIANOPOL

PRINTRE AI MEI

Am venit să-mi văd iar locurile şi să-mi aduc aminte
De anii risipiți pe-aici cu mult înainte.
Mă îmbrac țărăneşte şi joc lângă fete în horă,
Seara mă îmbăt de negură şi dimineața de auroră,
Mă duc să văd ogoarele, să sărut cu ochii grădinile
Să aprind însingurărilor mele amintirile şi luminile.

Câte-odată, mă duc şi pe la frați. Sunt oameni cu gânduri mici,
Bănuesc că am venit să rămân pentru totdeauna aici.
Mă privesc pe furiş, cred c'am venit să-mi cer dreptul meu de pământ
Şi am să-l arunc şi pe-acesta — ca pe atâtea altele, în vânt...
Mă iscodesc simplu, mă chiamă la masă,
Vor să ştie cât pământ am venit să le iau de sub casă;
Mă 'ntreabă dacă am de gând să mă însor lângă ei
Ori dacă nu mi-am găsit prin lume alte icoane şi alți Dumnezei...

Mă fac că nu-i aud, dar mulțime de vânturi mă frâng
Nu vreau să 'nțeleagă şi să mă vadă niciunul că plâng
Mă uit pe-ascuns la ei: sunt trişti de parcă le-au murit boii
Femeile lor au pe obrajii arşi de soare, urmele ploii
Nu scot nici vorbă, se uită la mine
Ca la icoanele lor sfinte şi senine
Şi când le spun aşa întristat, c'o să plec iar şi le las lor tot pământul,
Imi cad în genunchi şi în simplitatea lor sfântă aruncă atâta țuică,
de parc'ar voi să 'mbete şi vântul...

VIRGIL CARIANOPOL

POESIA LUI ADRIAN MANIU

Viaţa de poet a lui Adrian Maniu este un lung şir de experienţe artistice. Primul său volum, *Figuri de ceară*, a apărut în anul 1912, într'o vreme când poezia română făcea sforţări de primenire. Adrian Maniu a fost unul din scriitorii noştri care a contribuit la deschiderea acestui drum nou. El a încercat să lupte împotriva poesiei tradiţionaliste nu atât printr'o analiză critică ce ar fi putut face acestei concepţii artistice, ci prin propriile sale opere literare. Cu toate că nu era un singuratec în această îndrăsneaţă încercare, Adrian Maniu a fost unul din cei mai hotărîţi. El a avut tăria omului care, conştient de valoarea unui lucru, nu îl părăseşte chiar dacă acesta este dincolo de limitele opiniei curente. Inţelegem un poet şi după felul cum a fost primit la început. Critica tradiţionalistă nu l-a iertat. Inceputurile sale au fost condamnate. Adrian Maniu lovise prea puternic.

Să fi fost însă o duşmănie isvorîtă numai din faptul că aducea cu sine ceva nou, neobişnuit, că înlătura formulele tradiţionale ale poesiei pentru o altă concepţie de artă? Credem că nu. Ar fi fost o condamnare nedreaptă. Dacă le-am judeca numai după ultimele sale opere, am putea spune că la început nu a fost înţeles şi că de aceea a fost aspru judecat. Lucrurile nu stau însă altfel. Adrian Maniu a fost unul dintre cei mai schimbători poeţi ai generaţiei sale. Nu avea nimic definitiv în arta sa şi nici nu dădea mare atenţie acestui fapt. El a fost un neastâmpărat cercetător; a căutat pretutindeni mijloace noi de exprimare, un alt meşteşug, a încercat mereu experienţe pentru a se putea manifesta cât mai propriu. Adrian Maniu este astăzi în perioada de maturitate artistică. A avut şi el, desigur, începuri. Inceputuri, adică lucrări nu întotdeauna cuprinzătoare de valori artistice, cum adesea se întâmplă din recunoaşterea

*) Acest studiu a fost conceput acum doi ani, cu ocazia apariţiei volumului de versuri: *Cântece de dragoste şi moarte.*

meşteşugului multor poeţi cari ajung mai târziu reprezentativi şi mai ales începuturi, în cari alături de o valoare nouă de netăgăduit, găsim multe extravaganţe verbale, de imagini şi ciudăţenii de sensibilitate. După exemplul maeştrilor francezi, poetul voia cu orice preţ să impresioneze. Se simte în aceste încercări, o voinţă hotărîtă de a impresiona de a fi original, ceeace nu rareori l-a purtat pe calea artificialităţii.

Nu atât noutatea artei lui Adrian Maniu îndreptăţea o critică aspră aşa cum i s'a şi întâmplat, ci tendinţa lui de a forţa lucrurile, făcând să apară, unele elemente şi expresiuni exagerate. Căci dacă în *Figurile de ceară* găsim metafore noi şi totodată pline de firesc, cum sunt acelea obişnuite în cântecele nopţii, găsim şi altele arbitrare, lipsite de legătură cu viaţa, necuprinzătoare de emoţii. Uneori sunt imagini şi comparaţii brutale aşa cum se găsesc nenumărate în poesia lui Tudor Arghezi:

E un trandafir roşcat şi decoltat în foi
Gura ta, cu buze moi,
Intre care se afundă sărutarea
Ca o gheată în noroi. (Flori de hârtie).

Acesta este un exemplu; citarea ar putea urma tot mai bogată. Aceste îndrăsneli de imagini şi comparaţii nu erau numai nişte jocuri «de formă», ci ele corespundeau unui fond sufletesc. Era în adevăr în începuturile poetice ale lui Adrian Maniu, şi un fond sufletesc corespunzător acestor expresiuni. Era o înclinare spre ironie, spre bătaia de joc asupra unor lucruri în faţa cărora oamenii în genere au o atitudine de cuviinţă sau veneraţie, fapt care ne face din nou să-l apropiem de Tudor Arghezi, marele artist şi micul om al literaturii noastre contemporane. Acest fapt deriva dintr'o viziune tragică a lumii, rău folosită, viziune care mai târziu a rodit pe plan artistic atât de bine. Lipsa de experienţă a făcut ca la început această înclinare să-l ducă pe deoparte la grotesc iar pe de alta la artificial.

Atât ca artă cât şi ca substanţă poetică contribuţia de înainte de răsboi a lui Adrian Maniu privită prin partea ei pozitivă şi serioasă, lăsa să se întrevadă adevăratul poet de mai târziu. Şi acesta a învins cu prisosinţă pentru a şterge amintirea unor începuturi prea «îndrăsneţe».

Trecerea vremii a adus cele mai îmbucurătoare schimbări. Adevăratele valori artistice creşteau pe măsură ce experienţa creştea. Ideile s'au limpezit, sensibilitatea s'a purificat şi organizat. Intreaga sa concepţie artistică a suferit o adâncă transformare în bine. Odată cu apariţia volu-

mului de versuri, *Lângă pământ*, începe şi epoca constructivă, de adâncă coborîre în marile teme ale poesiei. Deşi mai păstrează o seamă din vechile sale obişnuinţe, nu mai rămâne îndoială că dela această dată Adrian Maniu s'a realizat în primul rând sufleteşte. In locul ironiei şi tendinţei către batjocură găsim în noul volum realizându-se tot mai deplin un suflet înclinat către viaţă cu tainele ei, către aspectele ei pure, simple, primitive, în înţelesul corect al cuvântului. De aceea şi temele obişnuite ale poetului sunt acum, religioase, rustice şi ceva mai îmbucurător, naţionale. Nu «specific naţionale» ci locale, viaţa românească aşa cum s'a plămădit ea din străfundurile istoriei acestui neam şi cum o găsim concret în lumea satului nostru. Insăşi titlul volumului ne arată noua cale a poetului. Prima poesie, *Lângă pământ*, este semnificativă:

S'a scuturat albastru luceafăr ciobănesc.
De-acum pe drumuri albe, gem care cu trifoi
Şi oameni dela munte, drumeţi în spre cetate
In zeghii lungi şi rupte, împing cu biciu'n boi,
Sub punţi de lemn, curg râuri cu zale îngheţate.

E o descriere prinsă în linii sigure şi esenţiale, de un puternic realism. Şi tot aşa sunt multe versuri de un colorit şi un pitoresc autohton, cum se găsesc în poesiile *Ţară, Crucile fântânilor*, şi în acel frumos ciclu numit, *Povestea din sat.*

Această viaţă legată de pământ, răsfrântă în sufletul poetului este străbătută de razele unor lumini tainice şi descrisă în legăturile spirituale prin cari totul capătă o însemnătate universală. Aşa este tabloul de atmosferă biblică din poesia *Turma:*

După ce ciuberele adunaseră laptele spumat,
Mieii cu picioarele răschirate se îmbulzeau lovind ugerul uscat.
Mărişorii rumegau să-şi amintească florile ce au păscut.
Seara fiecare cu copita negrişoară, cuminte a făcut
De trei ori semnul crucii în ţărână, după obiceiu şi binişor
Pe urmă îngenuncheau ca şi mama lor,
Când isvora recea pâlpâire a luceafărului ciobănesc,
In al cărui semn toate turmele se odihnesc.

Trecutul românesc şi aspectele vieţii contemporane aşa cum se păstrează prin veacuri în satul nostru, pământul românesc cu roadele lui spirituale, sunt cântate cu o artă aleasă, bogată în note noi ca un fluid care

străbate toată făptura. Totul apare de aci înainte în poesia lui Adrian Maniu, ca învăluit într'o pânză de taină şi farmec.

Versurile bune strânse laolaltă sunt tot mai dese dând adevărate poesii. Cele pomenite mai sus ne îndreptăţesc această părere. Găsim aci în Adrian Maniu un poet cu o sensibilitate bogată şi pură în continuă legătură cu tainele lumii înconjurătoare. Momentul de răscruce şi calea sa bună sunt legate de acest volum. Aci se defineşte arta poetului nostru, care ne-a dăruit mai târziu o atât de aleasă literatură.

Maturitatea artistică a lui Adrian Maniu s'a înfăţişat ca o adevărată biruinţă. Dacă începuturile sale ne fac să-l apropiem de Tudor Arghezi operile maturităţii ne fac să-l apropiem de un mare poet şi gânditor al vremii şi anume de Lucian Blaga. Căci, profund omenesc prin temele sale, Adrian Maniu devine de un curat românism prin elementele ce le întrebuinţează şi substanţa ce o poartă.

Drumul spre stele şi mai apropiatele *Cântece de dragoste şi moarte*, sunt poemele adâncurilor vieţii, ale cerului înstelat plin de taine. Pastelul şi balada, poesia descriptivă, fac loc cântecului interior, meditaţiei metafizice şi religioase. Lumea obiectivă şi aceea a simţurilor noastre este mai mult prilej de cugetare şi de încântare decât element poetic constitutiv. Poesia neliniştei metafizice precumpăneşte [1]. Cele din urmă opere poetice ale lui Adrian Maniu îl aşează pe trepte de mare înălţime în literatura noastră ocntemporană.

Incă din volumul de trecere, *Lângă pământ*, găsim poesii de o adâncă tristeţe legate de soarta şi firea omului. Nu sunt atât de intelectuale ca mai târziu, dar sunt încărcate de aceeaş atmosferă de nelinişte şi suferinţă în faţa necunoscutului. Aşa e bunăoară poesia *Cântec sau rugăciune:*

E târziu. Târziu şi întunerec.
Nu mai văd, ca într'o amintire,
Totul se înneacă şi moare încă odată
E cântec sau rugăciune faptul
Că sunt singur în singurătate.

Durerea lipsei de înţeles a lucrurilor, pierderea în cuprinsul unor tărâmuri nedefinite sunt cântate în note de mare adâncime şi tristeţe în poesia *Departe-Târziu*, publicată în acelaş volum:

1) A se vedea: *Poetul neliniştei metafizice* in *Rânduiala*. Anul I, caetul 4, pag. 468.

E noapte deasă. Cântec aş vrea să fiu,
Un cântec sau un gând, dar ce, nu ştiu,
Că am uitat tot şi toate luminile s'au stins.

In genere tristeţea şi durerea pe care le trăeşte poetul aşezat în faţa lumii care îl depăşeşte atât de mult, nu îl deprimă. Il poartă însă în atmosfera morţii. Ideea morţii îl stăpâneşte mereu şi formează tema fundamentală a literaturii sale. Purtat în această atmosferă, familiarizat cu acest contact, poetul de cele mai multe ori îşi păstrează liniştea, echilibrul. El prezintă moartea ca pe un fenomen firesc. Il descrie cu multă culoare. Din concret îi desprinde înţelesul sau neînţelesul. Aşa găsim poesia *Lângă moarte* şi mai ales minunata *Inmormântare a feciorului de Domn*, din *Drumul spre stele:*

Deacum numai în ce ai fost te găsesc.
Intâi în fiecare cuvânt — glasul tău
Intâi în fiecare lumină — chipul tău
Dar uitarea nu mângâe, ci e aprigă durere
Gândul e şi el groapă care în a vremii tăcere
Aduce putrezirea amintirilor şi a simţirilor
In pragul palatelor şi în tihna mânăstirilor.

Dar sufletul cercetător al poetului, dornic de înţelesuri noi, se isbeşte mereu de aceeaşi necruţătoare enigmă a lumii şi a destinului său de om. Ştiinţa sa cade învinsă, puterea sa frântă, la porţile ferecate ale necunoscutului. De aceea neliniştea, sbuciumul sufletesc îl cuprind uneori atât de puternic încât naşte un pesimism de netămăduit. Ultimul volum, *Cântece de dragoste şi moarte*, este dominat de această stare. Nici înainte poesiile pesimiste nu lipseau. Dacă nu ar fi să citâm decât acel sfâşietor *Cântec* din «Lângă pământ», sau *Cântecul de jale* din «Drumul spre stele» şi ar fi de-ajuns ca toată atmofera din ultimul volum să fie o urmare firească. La început însă această stare se înfăţişa ca o eternă întrebare cum e în *Cântec de jale:*

Biet suflet, unde mai rătăceşti?
E altă lume în flori şi stele
Sau în vecii fără gând putrezeşti.

E altă viaţă fără de moarte?
Sau şi a noastră e vis smintit
Şi nu mai e nimic, mai departe.

Mai târziu pesimismul său ia o formă afirmativă, în care zădarnicia este neîndoelnică, cuprinzând orice act orice formă a vieţii.

Cântece de dragoste şi moarte sunt pecetluite cu această notă. *Incheere* este una din poemele cele mai încărcate de ideea sfârşitului şi morţii totale, din câte are literatura noastră:

Se stinge gândul, putrezeşte mâna,
Sângele inimii îngroaşă ţărâna,
Cine rămâne vadă întreaga zădărnicie.
Nici măcar suflet să nu fie!

Dece am căutat, la ce am suferit
Am păcătuit şi am iubit,
M'am trudit şi m'au sbuciumat
Am înţeles şi n'am aflat.

Este aci o totală înfrângere a creaţiei, a actului, adică a vieţii în genere şi anume isvorâtă cum spuneam mai sus, din neputinţa omului de a ceti în tainele închise pentru totdeauna, ale lumii. Incărcate de acelaş gând sunt poemele: *Târziu de tot, Gânduri împotrivite, Privelişti de sârşit* etc. poeme triste dar bine realizate din punct de vedere artistic.

Această sensibilitate a poetului nostru are o consecinţă firească în alegerea temelor şi elementelor pe care le întrebuinţează. Două sunt mai obişnuite: natura şi legenda, mitul.

In epoca sa mai accentuat descriptivă, cum îl fixează volumul *Lângă pământ*, predomină natura şi anume priveliştea românească. Sunt aci minunate tablouri ale pământului şi cerului românesc. Este prezentată o lume concretă din care a venit, însăşi artistul. Aceeaş temă însă apare în alt chip în *Drumul spre stele*, de exemplu. De astădată poetul s'a desprins din lumea sensibilă, s'a intelectualizat mai mult. El nu mai cântă natura umanizată a Românului, nu mai cântă «Luceafărul ciobănesc» ci se îndreaptă către infinitul ei, către începutul şi sfâşitul ei şi mai ales către tainele ei necuprinse. Şi, ceeace îi satisface mai mult setea sa este *noaptea*. Noaptea cuprinde toată gama sensibilităţii poetului care trăeşte atât de legat de tainele universului. Prin noapte i se pun problemele cele mai nerezolvabile ale lumii şi în ea îşi găseşte expresia naturală a sufletului său.

Legenda, basmul, mitul formează cel de al doilea mare isvor de inspiraţie. Fie că-şi poartă gândul în adâncurile istoriei neamului, fie că se

apleacă direct asupra vieții primitive și pure a țăranului nostru, Adrian Maniu pleacă din legendă și se oprește în ea. Este atâta comuniune a sa cu tot ceeace a populat spiritul colectiv al satului românesc, încât totul apare transfigurat, plin de farmec și taină, ca într'o adevărată creație a firii. O lume de duhuri și reprezentări apare în literatura lui Adrian Maniu. Și aci este o distincțiune de făcut: la început mitul se desfășoară în cadrul său natural în mediul și peisagiul țării noastre. Se desprinde din cadrul unei vieți concrete, de care motiv este de cele mai multe ori în sâmburele unei descrieri, fie de peisaj, fie de aspecte din viață. Așa îl găsim în poesiile *Vrajă de noapte* și *Turma*, din care am citat mai sus. Mai târziu însă descrierea dispare și elementul fantastic este înfățișat singur, ca stare de suflet, sau am putea spune ca aspect al naturii omenești. *Lumină vie, In umbră, Arătarea*, poeme publicate în volumul *Drumul spre Stele* ne stau drept mărturie întru aceasta.

Poetul știe folosi aceste elemente ca un sculptor marmora albă. Le prelucrează cu multe meșteșug fără a forța cu nimic natura lor. Le respectă legile lor proprii. In acest sens numai Lucian Blaga și V. Voiculescu au știut ce înseamnă un material popular în conținutul artei culte.

Adrian Maniu a avut deosebite trepte de realizare artistică. Desigur trecerea vremii i-a adus tot mai multe îmbunătățiri. Nu mai puțin a crescut poetul în ceeace privește sensibilitatea, puterea gândului creator, atitudinea și problemele sale de om dăruit cu arta farmecelor. Ceeace este însă și mai puțin de tăgăduit, cu toate lipsurile ce ar putea fi semnalate, este faptul că suntem în fața unui adevărat poet, a unui poet născut. Orice ar produce Adrian Maniu, în orice chip s'ar manifesta, el rămâne pururi poet.

Dacă trecem în lucrările sale de proză nu găsim nici o deosebire, fiindcă povestirea și acțiunea la Adrian Maniu sunt doar o pânză pe care brodează cele mai alese flori poetice. Pe el îl interesează o unealtă atât doar întrucât poate lucra ceva cu ea, îl interesează un instrument întrucât poate cânta. Da, cântecul e totul la acest poet. Și acest lucru e valabil atât pentru opera sa poetică cât și pentru proză. Poemele în proză, *Jupânul care făcea aur*, sau proza dramatică, *Meșterul* și *Lupii de aramă*, îi completează opera poetică. Ele sunt străbătute de aceleași fire de lumină și de taine. Toată literatura sa are aceleași elemente: acelea ale poetului. Și ca un poet adevărat, Adrian Maniu este un neobosit cercetător al imponderabilului vieții, al esențelor ultime care străbat ființa întregii lumi.

In opera sa găsim unele din cele mai isbutite încercări de a transfigura orice fapt și orice ființă obișnuită. Are atâta artă și atâta sevă în sufletul său încât totul ni se pare firesc îmbogățit, ridicat la nivel de simbol. Ce atinge suflul acestui poet se transformă în așa fel încât lucrul cel mai mic devine cuprinzător.

Ceeace aduce o nouă tărie operei sale poetice este că în lumea ei, nefirescul și irealul sunt integrate firescului și realului. Nimic nu pare adăogat, alăturat ci totul este organic, întrepătruns. Este desigur un mare dar al artei poetice și al literaturii în general. Viața este mult mai complexă și mult mai unitară decât cum mintea noastră încearcă să o despice prin analiză și abstracțiune. Astfel poesia are rost.

Adrian Maniu este un poet al marilor teme omenești, al eternelor probleme ale sufletului nostru. Dar el nu e mai puțin un poet al pământului și al cerului românesc. De aici s'a ridicat. El a știut ce înseamnă isvor de inspirație, a știut ce înseamnă artist. De aceea a păstrat cu toată sforțarea elementele vii ale ființei sale românești. Mai senin sau mai înourat, mai neliniștit sau mai echilibrat, el a știut folosi ceeace viața sa și a colectivității din care a pornit, a avut în străfundurile ei. Dacă meșteșugul său mai poate încă purta pecetea unor școli străine, apoi substanța operei sale este din cea mai pură și mai naturală realitate românească. Și chiar aci în această biruință a sa, stă o mare problemă a culturii noastre. Adrian Maniu a înțeles-o și a lucrat după cerințe. A împrumutat ce se poate împrumuta: unelte dar nu suflet. Pe acesta din urmă îl avea și l-a păstrat, l-a îmbogățit în contact cu sufletul colectiv al neamului.

Poesia lui Adrian Maniu rămâne o adevărată vrajă. Farmecul ei stăpânește ca o forță din necunoscut. Elementele rugăciunii și ale descântecului o străbat totodată cu puteri venite din mari adâncimi de veacuri și suflet.

ERNEST BERNEA

D. TUDOR ARGHEZI ŞI SPIRITUL JUDAIC ÎN LITERATURĂ

Cimitirul Buna-Vestire al domnului Arghezi deschide perspectivele unei cărţi extraordinare, unice, şi viziunea unui scriitor mare. Dar numai le deschide. Parcurse, aceste perspective, nu dovedesc până la urmă decât o carte neîntreagă şi un scriitor neputincios.

Jalnică soartă de creator a avut omul acesta! Pornit cu înalte însuşiri, să străbată cerul poeziei şi înălţimea fierbinte a gândului însorit, sburătorul acesta s'a poticnit în aer şi sborul lui s'a desemnat — dureros şi comic — ca elanul unui şoim cu aripile muiate sau tăiate pe dedesubt de un ghiduş răutăcios. Capricios şi frânt, şoimul acesta a sburat cu mari elanuri, retezate mereu de o prăbuşire alternativă şi comică. Este blestemata oscilaţie dintre cristal şi noroiu, dintre valoare şi abjecţie, dintre mireasmă şi miazme, de care e străbătută întreaga operă a domnului Arghezi.

Opera argheziană este un amestec ca de minereu între artă şi pornografie, între autenticitate şi sforţare, între valoare estetică şi rumeguş de lemn, servite toate sub numele de literatură. Iar domnul Arghezi, ca scriitor, e victima *cea mai interesantă* a puterii iudaice în literatura românească, e cobaiul cel mai demonstrativ al contaminării jidoveşti în cultură.

Naiv — ca orice artist fără mare personalitate — d-l Arghezi şi-a prelucrat filigranul ales al valorilor lui interioare, făurindu-l după sugestiile şi sub narcoza sufletului iudaic, în atelierele şi atmosfera căruia a lucrat şi cu laudele căruia a fost tămâiat. (Românii care l-au proclamat «genial», nu sunt decât turma de cărturari în slujba fie a «Adevărului», fie a «Fundaţiilor Regale»).

Insistând abil că e «cea mai genială» personalitate culturală a contimporanităţii româneşti, Jidanii l-au ameţit pe bietul domnu' Arghezi şi, în chip foarte insinuant, l-au făcut să scrie din ce în ce mai prost, cultivându-i cu laudă şi consacrare, tocmai însuşirile negative ale creaţiei sale.

„Cuvintele Potrivite" aveau totuşi atâtea lucruri frumoase! Şi o altfel de evoluţie ar fi dat poate un poet purificat, un poet mare. Dar, din păcate, tot ce a scris omul acesta după „Cuvinte Potrivite" până azi, nu e decât o strălucită cădere în vid şi în celebritate, o perfectă dezertare dela misiunea interioară. Opera d-lui Arghezi e rezultatul cel mai evident al experienţei iudaice în cultură. Scrisul arghezian — scrisul acela atât de preţuit pentru «unicitatea» şi «surpriza formelor» pentru «coloratura imaginii», pentru «variaţia cuvintelor», pentru «structura absconsă» a construcţiei — scrisul acela atât de nou şi de complex şi de ciudat şi de preţios, nu e decât o admirabilă realizare a spiritului iudaic, înfiltrat prin pana d-lui Arghezi în literatura română. Această minunată *fermentaţie de gând* a d-lui Arghezi, nu e decât agitaţie mentală specific semită. Gândul d-lui Arghezi e gând gratuit şi săltăreţ, gând inutil, mâncărime cerebrală — fenomen steril şi specific iudaic. (Recitiţi primele rânduri din Ţara de Kuty, sau, la întâmplare, atâtea fraze din opera sa). In lunga şi ascunsa lor acţiune de subminare a valorilor noastre sufleteşti, Jidanii au realizat prin şprinţara şi degenerata acrobaţie a gândului arghezian trecut pe hârtie, unul din cele mai semnificative succese.

E drept, *Cimitirul Buna-Vestire* pare să aducă o revenire luminoasă în această privinţă. Aici, scrisul d-lui Arghezi s'a mai luminat, s'a mai simplificat, nu mai sunt frazele atât de întortochiate şi par'că nu mai e acea «inedită structură absconsă» din *Icoane de Lemn, Poarta Neagră, Ţara de Kuty* şi din *Tabletele* Adevărului Literar. D-l Arghezi a ajuns să scrie mai ca oamenii. Mădularele frazei nu mai stau încălecate unul peste altul şi împletite încurcat, ca mădularele unui foetus în borcanul cu spirt. Şi, slavă Domnului, valorile interioare şi perspectivele sufleteşti pe care le deschide acest cuvânt simplificat al d-lui Arghezi acest scris mai *ca lumea,* sunt abia în această ultimă carte a domniei-sale, de o mai mare resonanţă. Dacă e vorba de „adâncime" şi de „complexitate" omenească — calităţile atribuite până acuma genialităţii argheziene — apoi abia în *Cimitirul Buna-Vestire,* d-l Arghezi le apropie şi le sondează cu adevărat.

Dar dacă preţiozitatea aceasta ieftină, a cuvântului acrobat, s'a mai corectat în scrisul d-lui Arghezi, cea de a doua mare influenţă iudaică în scrisul său: pornografia, e deabia acum perfect întipărită, ca o pecete împărătească în ceară roşie. *Cimitirul Buna-Vestire* prezintă, credem, apogeul pornografiei şi degenerescenţei argheziene.

Nu vrem să facem pe moraliştii. Dar nu putem să acceptăm degenerescenţa în ea însăşi ca valoare estetică. D-l Arghezi e un degenerat. Sau dacă nu e un degenerat, e un pornograf în înţelesul cel mai diabolic

al cuvântului: un om pus să împrăştie conştient imaginea mârşavă în lume.

Dar dacă trivialitatea d-lui Arghezi nu o judecăm etic, ci estetic, cu atât mai mult protestăm aici. Pentrucă d-l Arghezi e un monstru estetic, înainte de a fi un monstru moral.

Să lămurim: Imagina obscenă, elementul trivial şi chiar elementul patologic intră câteodată în alambicarea artistică şi puterea artei atunci este vie, când le cuprinde pe toate şi le asimilează. O adevărată operă de artă e o unitate organică, *motivată*. Dar la d-l Arghezi, obscenitatea trivialul, scârboşenia constitue pură pornografie, adică prezentarea gratuită, *fără nici o motivare*, a porcăriei în sine, a elementului scandalos, în faţa oamenilor. D-l Arghezi scrie porcării nu pentrucă destinul cărţii e aşa, nu pentrucă aşa cer oamenii şi situaţiile pe lângă care trece pana domniei sale. Ci pentrucă vrea să spue porcăria. Ca tehnică a creaţiei, între domnia-sa şi imbecilii cari «la un pahar de vin» spun şi ei snoave porcoase, nu e absolut nici o deosebire: „Stai, să vă spun eu una bună...". Şi d-l Arghezi începe să spună. De pildă pag. 67—72, adică aproape tot capit. 15 e intercalat, fără nici o legătură cu personagiile curente ale romanului, numai pentru a povesti sexualitatea magnifică a unei ilustre şi obişnuite cocote bucureştene. La fel pasagiile obscene dela pag. 36—40. Acest capitol e şi el în întregime un capitol trucat, băgat între celelalte, numai pentru a prezenta o scenă de îngrozitor sexualism morbid, de formidabilă obscenitate ,de macabră senzualitate — pictura aceea de bestialitate inutilă, care n'are nici o legătură cu oamenii din roman. Credem că, în locul celor cinci pagini scrise, trei poze erotice din cele care circulă clandestin, s'ar fi încadrat tot atât de expresiv în cuprinsul acestui capitol, fără să strice sau fără să adaoge absolut nimic reliefului sau economiei romanului.

Desigur că scena aceea poate să fie o scenă reală şi ar putea face parte dintr'un roman. Numai că, pentru a fi acceptată estetic, scena aceea trebue să fie organică romanului, adică motivată, integrată în caracterul şi în determinismul unor anumiţi oameni, a căror linie întreagă să ne ducă în roman la această scenă. Dar pentru asta, ar trebui ca d-l Arghezi să poată urzi caractere şi să poată toarce oameni pe firul lor viu — ar trebui să fie romancier *). Şi chiar dacă ar fi romancier, — pentru dominarea acestor reliefuri morbide, pentru asimilarea patologicului şi realizarea lui estetică, trebue să fii cel puţin Dostoiewsky. Un scriitor genial desigur că ne-ar face să acceptăm astfel de scene într'un roman. Dar fără geniu, obscenitatea şi trivialul se realizează întotdeauna în literatură şi în artă, numai ca pornografie.

*) D-l Arghezi nu poate fi un romancier. Îi lipseşte puterea de a vedea oameni vii şi întregi, dincolo de un pretext de psihologie livrescă.
De aceea Cimitirul Buna-Vestire nu e un roman, e o **carte**.

Pentru pasagii ca cel dela pag. 41—43, unde e aceiaş monstruoasă gratuitate a porcăriei intercalată inutil, a porcăriei pentru ea însăşi, pe care nu o justifică nici un determinism în creaţia literară şi nu o acoperă nici o asimilare estetică, d-l Arghezi ar trebui bătut la spate în piaţa publică.

Şi dacă le spunem toate acestea, nu le spunem cu nestăpânită răbufnire tinerească. Le spunem după ce le-am cumpănit mult şi le spunem cu o imensă durere, cu un nesfârşit regret. Iată, în Cimitirul Buna-Vestire, aşa cum a fost conceput, s'ar fi putut arăta cea mai subtilă, mai densă, mai plină de senzuri carte a prozei actuale româneşti. D-l Arghezi a avut, desigur, în el, toate darurile ca s'ajungă un scriitor mare. Câte lucruri minunate nu sunt încă în cartea asta! Câtă gingăşie a gândului şi a sensibilităţii, pipăind lucrurile şi viaţa cu antene mai de mătasă decât ale fluturilor! (p. 180—181). Ce meşteşugită mânuire a imaginii, uneori! Ce inspiraţie pură! (p. 165—167). Câtă umanitate şi ce nuanţat oglindită! (p. 150-157). Câtă seriozitate şi bun simţ superior (Cap. 46, al Crematoriului). Ce luciditate asupra vieţi mediocre şi caraghioase a actualităţii româneşti (p. 74-79, capitolele 19, 20, 21, 22, 23). Şi chiar cât de fragedă înmugurire a senzualităţii atâta vreme cât nu se preface în sexualitate morbidă ! (Pagina 25, de pildă, e o minunată pagină de senzualitate înflorită).

Şi dincolo de aceste nenumărate calităţi, mai înaltă decât toate, stă minunata putere a d-lui Arghezi de a creia fantasticul şi a nuanţa trecerea între real şi *alt* real. *Cimitirul Buna-Vestire*, în partea lui dela urmă, e o adevărată virtuozitate în această descifrare pe borangic a înţelesurilor vieţii. Acolo unde viaţa se concentrează pentru a deveni mai adâncă şi în acelaş timp mai imponderabilă, mai aeriană şi'n acelaş timp mai esenţială, mai tainică şi în acelaş timp mai vie, acolo, pe muche şi'n aburi de lumină, s'a aşezat d-l Arghezi să-şi culeagă elementele. Şi a izbutit. Sunt rari în lume scriitori cari au putut să umble prin mâni cu un atât de gingaş material. Trebue să-l lăudăm pe d-l Arghezi pentru puterea sa lunară de a aluneca pe gânduri şi pe realitate, de a merge aerian pe muchii de înţelesuri, cu rigiditatea, poate, dar şi cu graţia de ciudată orientare a somnambulilor.

Ar trebui să cităm aici capitole întregi pentru documentarea acestei frumuseţi. Intreg cap. 58, cu cuvintele despre sfinţenie şi lume e un tablou

de mare meşter. Şi cap. 60, 62, 63, toate paginile acestea în care nuanţa metafizică e scoasă din bulgări şi o broderie de transcendenţă e aşezată diafan peste toate. Şi paginile 324, 325 326 în care şi senzaţia degetului se disagregă într'un aer greu, de apocalips.

Şi surda vibraţie a marei întrebări: *„Ni-i teamă de ce aflăm şi de „materialul pe care îl manipulăm. Dacă ar fi adevărat? Dacă generaţia „în viaţă e destinată înspăimântătorului privilegiu de a participa într'a- „devăr la fenomenul unic? Ce facem? Ce s'alege? Ce vine?"* (p. 279).

Şi măreţia fantasticului închegată în paginile sfârşitului: *„Din de- „părtare, de dincolo de ferestre şi de ziduri, de dincolo de sgomot, venea „o tăcere cum nu mai fusese niciodată, groasă şi adâncă şi cuprinse ca „o încremenire totul — şi din această tăcere se iscă o cântare, întâi con- „fuză ca o îngăimare de mii de şoapte şi din ce în ce mai apropiată şi pe „talazul vocilor cari începeau să se desfacă din murmur şi din vânt se „prinse vocea lumii din sală, ca o vioară de alte viori pornite mai'nainte „şi în cuprinsul sălii de judecată, isbucni puternicul marş ceresc: «Sfinte „Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte» — ca o vijelie. Paznicii „acuzaţilor rânduiţi în spatele lor cu baionetele la armă, lăsară puştile „să cadă şi cântară cu acuzaţii laolaltă.*

— Deschideţi uşile şi ferestrele! porunci oarecare — şi deschizân- „du-se toate de păreţi se auzi venind cântarea din toată lumea, din toate „zările oraşului şi ale pământului, din Bărăgan, din Dunăre, din câmpiile „Oltului şi ale Siretului, din munţi.

. . . .

„— Atunci, e cu adevărat, zise acuzatorul.

„— Adevărat!

„— A înviat toată lumea, şi cei in viaţă?

„— Toată a înviat...

„— Şi numai noi rămânem morţi? Ce să facem?

„— Du-te în mulţime şi mergi cu ea înainte...

„Acuzatorul simţi în el o tresărire de cremene scânteiată şi, sculân- „du-se din jeţ, începu să cânte şi el cu corurile ce-l cuprinseră la mijloc: «Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte».

„Şi se pierdu în slava lor". (p. 332—335).

Iată schema înaltă şi elementele excepţionale cu care a fost concepută această carte. Prin virtuoasa legănare între real şi fantastic, prin reflexul unor adâncimi şi a unor aeriene depărtări spirituale intuite artistic, prin aburul de poezie cu care ar fi putut fi învăluită, *Cimitirul Buna-Vestire* ar fi fost cartea literară cu cea mai interesantă deschidere spirituală, a epocii.

Ce folos, că d-l Arghezi nu şi-a dat seama de aceasta şi s'a mulţumit să facă din ea o simplă jonglerie cerebrală, în care această perspectivă spirituală are aceiaş importanţă ca porcăria povestită savuros. Ce folos, că d-l Arghezi n'are elementar simţ autocritic şi a înăbuşit toată cartea cu atâtea orori, cu atâtea trivialităţi inutile. Ce păcat că d-l Arghezi ignorează o elementară ierarhie a valorilor. Ne întrebăm ce ar fi pierdut cartea din toată ţesătura ei valabilă, dacă ar fi dispărut toate, dar absolut toate pornografiile operei? Ar fi pierdut stima Jidanilor şi a imbecililor, dar ar fi devenit o carte pură, o carte unică. Spunem pură nu în înţelesul moral. Ci o carte organică, o carte pură ca realizare cristalină a esteticului, ca suprapunere limpede a marilor valori sufleteşti. O carte înaltă în toată literatura contimporană.

Aşa, d-l Arghezi le-a amestecat pe toate, neştiind singur ce e aur şi ce e noroiu.

Şi să nu ni se mai spună povestea jidovească cu: „aşa e viaţa, amestecată şi literatura trebuie să fie la fel cu viaţa". Intâi, pentrucă nu vedem de unde obligaţia imperativă ca literatura să fie la fel cu viaţa! Şi apoi e într'adevăr viaţa întotdeauna aşa?

S'ar putea ca d-l Arghezi să ne arate în viitor eliberarea sa de sub peceţile siritului iudaic? Am dori-o. Dar nu o mai credem cu putinţă, pentrucă ar trebui ca o ultimă operă să anuleze tot senzul unei vieţi întregi de scriitor. Gestul ar fi eroic, dar nu credem că vârsta îi va mai permite d-lui Arghezi o astfel de aventură. Cariera sa scriitoricească este astăzi definitiv pecetluită. Cimitirul Buna-Vestire e o culme. In această carte, d-l Arghezi ar fi putut da totul şi a stricat totul. Aici a fost suprema verificare: apogeu de vârstă, de talent, de concepţie, de miazme. L-au zăpăcit Jidanii cu osanalele şi l-au prostituat. Desigur, o mare valoare românească siluită: sensibilitatea sa poetică a fost amorţită, isvorul emotiv diluat, înălţimea morală înceţuită. Ce a mai rămas drept calitate necontestabilă şi generală în toată opera d-lui Arghezi? A mai rămas o calitate — caracteristic iudaică şi aceea — a rămas inteligenţa. Desigur că aceasta e însuşirea uluitoare a d-lui Arghezi. Şi ea se arată până în ultimul rând al *Cimitirului Bunei-Vestiri*.

Dar... inteligenţa mai înseamnă o mare calitate?

Şi acum, că au trecut ani şi că, prin această ultimă carte, o decizivă verificare s'a făcut în creaţia d-lui Arghezi, putem să spunem şi un cuvânt definitiv asupra a ceea ce criticii noştri şi intelectualii noştri bugetari au numit „genialitatea argheziană".

Genialitate? pentru numele lui Dumnezeu, genialitate înseamnă inteligenţă? E identic cu inteligenţă? Aceasta e singura calitate mare a d-lui Arghezi. Restul? Complexitatea de suflet care face genialitatea? Fondul bogat emotiv? Sensibilitatea poetică nesfârşită? Unde sunt? Să ne amintim *„Cuvintele Potrivite"*, opera în care aceste fragede calităţi sufleteşti au fost mai expresive, opera care a entuziasmat şi a permis să se spună că a reapărut Eminescu. Le-am recitit *„Cuvintele Potrivite"*, care ne-au plăcut mult întotdeauna. Şi iată le-am găsit mai sărace decât ne aminteam. Chiar în prima poezie — «Testament»: lângă inspiraţia fragedă, versuri de construcţie abstractă, versuri forţate. Şi aproate în tot volumul: alături de isvorîri cristaline ale inspiraţiei, — pasagii abstracte, pasagii lucrate, făcute după reţetă, construcţie forţată.

Un geniu dă, vreodată, impresia de „forţat" ?

Genialitate *forţată!*

Nu există aşa ceva.

VICTOR P. GÂRCINEANU

ÎNSEMNĂRI

ŞTIINŢĂ ŞI FILOSOFIE

ROMANISMUL. Momentul actual în cugetarea noastră filosofică pare să fie exclusiv politic. Nu numai tinerii ci şi gânditorii mai în vârstă, sau deadreptul bătrâni îşi pun, cu stăruinţă şi interes crescând, probleme de natură politică.

Se fac constatări, în prezent, se interpretează trecutul, se dau directive pentru viitor, ajungându-se astfel la noi sisteme de politică românească. In orice direcţii ar duce noile sisteme, ele au o trăsătură comună: toate pretind a se orienta *după destinul istoric al neamului românesc*. Ele nu mai sunt simple construcţii abstracte de îndrumare a societăţii omeneşti în genere, ci oferă, toate, soluţii specifice cazului unic pe care-l au în vedere: poporul român.

Printre acestea, în deosebit loc de cinste se aşează sinteza Profesorului C. Rădulescu-Motru: *Românismul, catehismul unei noui spiritualităţi*. D-sa nu se ocupă însă întâia oară de aspectul politic al culturii noastre. Soarta statului român l-a interesat încă din tinereţe, când a demascat, cel dintâi, stăruitor şi temeinic, caracterul patologic al întregei noastre vieţi publice: *politicianismul*, primejdia care avea să crească deatunci necontenit. Dacă în *Cultura română şi politicianismul*, Profesorul Motru arăta drumul greşit pe care a alunecat, în veacul trecut, desvoltarea noastră politică şi culturală, în *Românismul* d-sa stabileşte calea cea bună pe care trebue să pornească, deacum înainte, poporul nostru, spre deplina lui realizare în istorie.

Oricât de interesante şi preţioase lucruri ne îmbie dealungul cărţii, cu privire la naşterea spirituală a secolului nostru, la vechiul şi noul naţionalism, la spiritualitate în genere, la noua spiritualitate a românismului şi legăturile ei cu spiritualitatea ortodoxă, nu ne putem extinde la discuţia unor puncte de amănunt, cu atât mai mult cu cât, pe linia aceasta, ea a fost începută de alţii, cu alte metode şi în alt spirit decât am fi înţeles s'o facem noi.

Ne mărginim deci la ideia centrală a cărţii, la soluţia politică propriu zisă.

Profesorul Motru numeşte noul catehism politic al neamului nostru: *românism* şi ideia lui de temelie este *ideia ţărănistă*. Ne grăbim să adăogăm că nu vom face bătrânului dascăl de filosofie nedreptatea de a-l socoti ţărănist în înţelesul partidului în care D-sa activează dela un timp. Profesorul Motru a fost «ţărănist» cu mult înainte de promotorii ţărănismului doctrinar de azi, chiar dela începutul cugetării sale politice, într'un înţeles în care, păstrând toate deosebirile, ţărănist a fost şi Eminescu. Când d. Motru vorbeşte de Stat ţărănesc nu se gândeşte la o reformă *de clasă*, ci la una naţională, străbătând toate clasele sociale deopotrivă, însă în *spirit* ţărănesc.

In ce constă spiritul ţărănesc, spre deosebire de cel burghez, şi de ce avem nevoe neapărat de un Stat organizat «ţărăneşte»? Spiritul burghez se caracterizează prin două lucruri: e *individualist*, întrucât ţinta lui nu este binele colectivităţii ci al individului şi este *materialist*, întrucât dintre toate activităţile vieţii omeneşti, el punt accentul pe cea economică. Spiritul ţărănesc, dimpotrivă, cunoaşte o tehnică a muncii colective în care interesele individului nu pri-

mejduesc niciodată interesele colectivităţii şi cunoaşte un echilibru care fereşte viaţa omenească de deformări, păstându-i cu sfinţenie înainte adevăratele ei ţeluri. El se leagă deasemenea de o perspectivă locală a vieţii, dând micilor unităţi sociale care sunt satele o autonomie pe cât de întinsă pe atât de rodnică. Din acest punct de vedere, spiritul burghez este, dimpotrivă, total centralist. Pe cât de liber este individul ca atare, pe atât de neautonome sunt micile unităţi sociale din care el face parte, a căror putere şi iniţiativă trec pe deaîntregul în mâinile autorităţii centrale: Statul. Individualist în ordinea socială, liberal în ordinea politică, capitalist în ordinea economică — iată caracterele esenţiale ale spiritului burghez.

Apariţia acestui spirit în cultura şi politica ţării noastre a măcinat încetul cu încetul vechiul spirit ţărănesc şi ne-a disolvat toate formele de viaţă create de el, care au păstrat, dealungul veacurilor, neamul acesta de ţărani. Tot el a fost germenele acelui politicianism primejdios, cu toate relele de care suferă azi societatea românească. Singura scăpare din ghiarele lui ucigătoare este *întoarcerea la spiritul ţărănesc*, întoarcerea la duhul colectiv şi totalitar al vieţii, după care interesele neamului, adică în ultimă analiză ale ţărănimii — căci ea a fost şi este doar adevăratul neam românesc — predomină asupra intereselor personale; după care, mai departe, «interesele celor mulţi, legaţi de pământ, cari ne-au păstrat datinele şi neamul trec înaintea intereselor «celor puţini legaţi de industrie şi comerţ» (cf. 154, 160, 164, 174).

Se înţelege că o întoarcere la spiritul ţărănesc aşa cum o propovăduieşte Profesorul Motru nu înseamnă câtuşi de puţin o revenire la trecut, la vechile forme sociale şi politice ale vieţii noastre rurale. Ci o *întoarcere la normal*, care trebue căutat *în spiritul* vechilor forme de viaţă ale satului, iar nu în însuşi cuprinsul lor ca atare. In felul acesta, ideologia Statului ţărănesc, aşa cum îl vede d. Motru, este de pus alături de noile apariţiuni ale politicii europene de după războiu: fascismul şi naţional-socialismul.

Desigur că în unele privinţe părerile noastre sunt altele decât acelea ale Profesorului Motru. In vremuri de mari prefaceri, ca cele de azi, vârste deosebite, ajung să vadă aceleaşi probleme cu ochi deosebiţi. Alta este, de pildă, atitudinea noastră faţă de rolul străinilor în ţara noastră şi mai ales faţă de rolul evreilor, a căror primejdie Prof. Motru o subpreţueşte, dacă nu o uită cu desăvârşire. Altfel vedem noi însăşi problema de căpetenie a cărţii: contribuţia spiritului ţărănesc la reorganizarea Statului noastră, mergând chiar până la întrebarea: dacă spiritul nou în care se reorganizează astăzi unele state poate fi numit pe drept cuvânt ţărănesc. Altfel privim deasemenea contribuţia spiritului burghez la formarea societăţii şi Statului nostru, mergând chiar până la întrebarea: tului român modern, după cum dăm *oraşului*, spre deosebire de sat, o *altă însemnătate* în cultura şi politica românească de mâine.

Asupra acestor lucruri ne-am spus şi altă dată părerea, dar suntem departe de a le socoti pe deplin limpezite. O singură nedumerire am vrea să formulăm în legătură cu felul în care concepe Profesorul Motru «ofensiva Românismului», prin: «readucerea tineretului intelectual în mijlocul populaţiei satelor» (p. 168). Fără îndoială că faţă de *misionarismul de sezon* al Prof. Gusti, soluţia d-lui Motru are meritul de a fi cel puţin *serioasă*, ea este, adică, înadevăr o *soluţie*. Dar nu înţelegem cum se va face înfrăţirea, necesară pentru o adevărată renaştere a satelor noastre, între educaţia «burgheză» a intelectualilor pregătiţi la oraş şi formele de viaţă ţărăneşti, care vor trebui ele însăle schimbate într'un anumit fel? Pentrucă Prof. Motru nu uită să adauge pe drept, că până şi la sate va trebui să pregătim un nou suflet românesc. E nevoe de «un nou suflet ţărănesc în locul celui corupt de astăzi» (p. 177). Ţăranii de azi nu mai sunt ţărani adevăraţi, ţăranii de pe vremuri, spune cu regret Prof. Motru. Fără îndoială, dar întrebarea este, dacă *putem* să-i mai avem *astăzi* pe aceia şi mai ales dacă «readucerea tineretului intelectual în mijlocul populaţiei satelor» va fi tocmai calea

pe care se va putea «restabili vechea unitate funcţională a satului», presupunând că o asemenea *restabilire* ar fi totuşi cumva cu putinţă. Credem mai degrabă că ceeace va trebui să se întâmple cu sufletul românesc la sate, ca şi la oraşe, va fi ceva cu totul deosebit atât de vechia mentalitate ţărănească a satelor, cât şi de actualul spirit burghez al oraşelor. Ceeace a fost şi-a avut fără îndoială rostul şi justificarea sa, în mersul de fapt al istoriei noastre, dar ceeace urmează să fie nu se poate întoarce în niciun chip la trecut, chiar dacă acesta ar fi fost cu adevărat fericit.

Că tinerii trecuţi prin şcolile secundare, orăşăneşti, e bine să se întoarcă la sate, nu mai încape îndoială. Să se întoarcă însă cu *rosturi statornice* acolo, nu ca propagandişti şi controlori de vară, când satele nu pot dovedi cu munca. Dar pentru aceasta e nevoe ca satele să-şi trimită mai întâi fiii la învăţătură. O mai fac însă, o mai pot face? Iată, o spune un om al şcoalei, Prof. Iosif Gabrea, între anii 1921-1935 n'au intrat în învăţământul secundar decât 4,7% copii din mediul rural, de 8 ori mai puţin decât din cel urban, cu tendinţa de scădere pentru cei dintâi şi de creştere pentru cei din urmă. Iar cei mai mulţi fii de săteni au luat drumul *studiilor teoretice, cu care, în genere, n'au ce face la ţară*. Cine să se întoarcă atunci la sate? Licenţiaţii universitari fără posturi, căzând, ca acum, mai mare povară pe capul părinţilor, desrădăcinaţi şi desamăgiţi pentrucă la oraş nu găsesc locuri în cariera aleasă? Dar oraşele pline de străini în posturile economice şi financiare cele mai însemnate, cu cine le vom româniza? Iată deci, cum, fiind vorba de *românism*, cât de strânsă e legătura dintre cele două aspecte, *social* şi *naţional*, ale problmei: sat şi oraş în cultura şi politica românească.

Nu avem pretenţia de a fi dat în aceste rânduri o deslegare propriu zisă problemei de care e vorba. Am ţinut numai să-i punem într'o lumină mai clară complexitatea şi greutatea, spre a justifica astfel convingerea noastră că ea merită să fie privită şi cu alţi ochi, în altă perspectivă. Dar pe deasupra amănuntelor, Profesorului Motru trebue să-i fim recunoscători cu deosebire pentru gândul central al cărţii: aducerea din nou în discuţie a problemei satului, *a întregirii lui depline în cultura înaltă a neamului*.

D. C. Amzăr.

ISTORIA VEACULUI TRECUT şi formarea statului român modern, preocupă tot mai mult minţile cercetătoare ale tineretului. Şi nu e lipsit de interes pentru că, de aci înainte, lucrurile trebuesc tot mai bine limpezite, dată fiind răspântia în care ne aflăm.

Generaţia care se ridică azi pe primul plan al luptei şi cugetării a apărut într'o atmosferă puţin prielnică judecării acestui veac, abia încheiat. Mai stăruiau în sufletele înaintaşilor noştri, în preajma cărora creşteam, elementele isvorâte din lupta zilnică, idei şi sentimente care răpeau judecăţii, obiectivitatea. E drept, bătrânii noştri aveau marea însuşire de a fi cunoscut direct pe unii din oamenii acestui veac de a fi trăit parte din evenimentele trecute, ceeace desigur, le-a crescut puterea de înţelegere pentru unele lucruri. Dar, cum era şi firesc, întregul, unitatea de viziune şi de faptă a acestui veac le-a scăpat. Pentru aceasta era nevoe de trecere de timp, care să depună şi să aleagă esenţialul. Timpul este cel mai sigur şi *drept* judecător. De aceea credem că prima generaţie care poate judeca obiectiv veacul trecut, este prima generaţie a veacului al XX-lea, adică, aceea care s'a format după război.

Mihail Polihroniade şi Alexandru Chr. Tell sunt din această categorie. Lucrarea lor, *Domnia lui Carol I* apărută de curând în editura Vremea, aduce un bogat material informativ asupra stărilor din veacul trecut, încât o minte deprinsă puţin cu judecarea faptelor istorice poate desprinde cele mai interesante concluzii politice şi sociologice. Din acest punct de vedere, adică al materialului, deşi întemeiată pe documente publicate, lucrarea are o mare însemnătate culturală. Sunt înfăţişate aci atâtea

fapte concrete, atâtea date, oameni și evenimente intr'un singur întreg, încât simți țesătura complexă a vieții unui neam. Starea socială și politică, culturală și economcă, așezămntele și oamenii Principatelor, așa cum le-a găsit Carol I în momentul sosirii sale în țară și cum s'au desvoltat în prima perioadă a domniei sale, adică până la 1877, sunt prinse și înfățișate cu multă înțelegere și artă. Lucruri răspândite în nenumărate publicații tratând probleme speciale, sunt adunate și încheeate aci îtr'un întreg, într'un corp bine definit. O viziune de ansamblu străbate acest bogat material care altfel nu putea fi pus decât la îndemâna specialiștilor cari nu mai contenesc cercetările.

Insemnătatea culturală a cărții este de netăgăduit. Publicul românesc și intelectualii nespecialiști au putința de a căpăta o cunoștință precisă asupra felului cum s'a format România modernă.

Lucrarea lui Mihail Polihroniade și Alex. Tell depășește însă această calitate desprinsă din valoarea materialului. Ea are la temelie și o concepție nouă, un punct de vedere nou, care ni se pare mai obiectiv și mai just decât al celorlalti cercetători cunoscuți până acum, adică al lui Maiorescu, C. R. Motru, Lovinescu și Zeletin. Maiorescu în *Istoria Contemporană a României*, ca și C. R. Motru în *Cultura română și politicianismul*, judecă faptele și oamenii prin punctul de vedere al unui partid și a unei lupte duse zi de zi. Pornită să fie o analiză obiectivă, lucrarea d-lui Prof. Motru se transformă într'un adevărat pamflet. Eugen Lovinescu în *Istoria civilizației române moderne* judecă la fel, numai că partidul și ideologia pe care le slujește sunt altele: liberalii și liberalismul. Nici situația lui Zeletin nu scapă în intregime unei înregimentări politice aparținând veacului pe care trebuia să-l judece, deși mai mult teoretic. *Burghezia română*, cea mai serioasă, mai științifică și riguroasă încercare de sinteză asupra formării României moderne suferă și ea de o deformare, aceea a materialismului istoric, punct de vedere care a închis autorului o însemnată parte din sufletul și chipul unei epoci de mari transformări.

In fața acestor puncte de vedere stă acela al noilor cercetători dintre cari fac parte și autorii lucrării despre care vorbim. Noul punct de vedere este acela al naturi obiectului pe care l-au cercetat în toată complexitatea lui, adică al acestei unități de viață ce o formează namul românesc. Ei au prins legăturile firești ale faptelor, le-au adâncit sensurile și le-au înfățișat în țesătura lor necesară. Fără să le izoleze sau să le transforme dintr'o nevoe de abstractizare ,fără să le înlăture din cine știe ce resentimente și credințe politice, evenimentele și așezămintele veacului trecut, se prezintă în această carte după realitatea lor proprie.

Ne gândim în deosebi la situația pașoptismului și liberalismulu românesc, atât de lăudate și atât de contestate, după tabăra politică din care face parte autorul respectiv. Camarazii noștri au luat atitudinea justă, au distins și au judecat așa cum le arăta faptele. Liberalismul poate fi criticat și astăzi, condamnat, dar nu nesocotit. Eficacitatea politică a acestui curent de idei și mișcare politică pentru prima perioadă de după 1848 nu poate fi contestată. La fel oamenii acestei vremi. Imprejurările istorice au fost folosite cu multă înțelegere și cu rezultate care au determinat închegarea politică de mai târziu a statului românesc.

Această nouă însușire face din lucrare o operă de mare valoare și mai ales de mare necesitate pentru prezent.

Dacă ne îndreptăm privirea către cealaltă latură a cărții, adică a felului cum a fost întocmită din punct de vedere tehnic, recunoaștem în ea o operă bine realizată. Deși cuprinde atât material, uneori arid, cum sunt datele statistice, cartea se cetește cu multă ușurință, stăpânește spiritul și interesează. Stilul este simplu. Analiza mergând direct la inima lucrurilor, este ferită în prezentarea ei de prea multă literatură. Variațiunea nu este verbală, ci decurge din natura faptelor prezentate. O carte atât de mare fără repetiții și monotonie este un lucru rar.

Lucrarea lui Mihail Polihroniade și Alexan-

dru Tell este o lucrare interesantă ca material, nouă ca interpretare și armonioasă ca expunere. Apariția ei a împlinit o mare lipsă în viața noastră culturală și politică.

Ernest Bernea.

INTRAREA LUI BLAGA LA ACADEMIA ROMANA. *Elogiul satului românesc*, făcut de Lucian Blaga la Academie și primit cu atâta căldură de M. S. Regele în discursul de încheere a ședinței de recepție, pune încă odată problema capitală a destinului nostru cultural: lupta dintre isvorul de creație autohton, ducând firesc la *sublimarea în cultură majoră a culturii populare minore*, pentru a întrebuința termenii noului academician, — și calea cealaltă, a influențelor căutate, a imitărilor puerile, a împrumuturilor aduse de modă, chiar când cele mai bune intenții poartă spre imitarea celor mai înalte culmi de gând și faptă ale cugetului omenesc. Nu vom stărui asupra chipului în care Blaga a descris și definit mentalitatea satului, care a fost luminos și înalt, și nici asupra felului în care vede el participarea satului la creiarea culturii noastre istorice, care este cel just și singurul rodnic. Vom căuta numai, cu acest prilej, să urmărim cumpăna de azi dintre cele două căi de creștere ale civilizației românești, care la noi înseamnă, într'un anumit fel, cumpăna dintre sat și oraș.

Se înțelege că lupta între cele două orientări e firească; rău și nefiresc e numai că, în cazul culturii românești, deslegarea definitivă, singura salvatoare, aceea a regăsirii de noi înșine prin biruința duhului sătesc, care e în acelaș timp și singurul românesc, — zăbovește prea mult. Nu puteam tăgădui treptele prețioase urcate în acest sens dela Alecu Russo până la Lucian Blaga, dar nici nu ne putem mândri cu bucuria regăsirii depline. Se pare chiar că, după războiu, în mijlocul desorientării generale, căile înstrăinării și destrămării au prins a spori, atât în cultura propriu zisă, filosofie, artă, literatură, cât și în politică, sub cele două forme pretutindeni nedespărțite: *spiritul judaic cutropitor și disolvant, și pornografia.* Cel mai dureros a simțit această frământare a sufletului românesc Ionel Moța. Autobiografia simbolică din *Cranii de lemn* e plină de tâlcul unei adevărate drame.

«Nu știu cum se făcu, scrie Moța, și iată parcă mă rupsei din leagănul acela de omenie și trudă, de voinicie și pace care stăpânea în satul bălșenilor. Și după cum dovedește cartea aceasta, deși pare greu de crezut, găsii undeva o altă tinerețe și mă avântai într'o altă viață. (Se vede că tot e adevărată povestea cu cele șapte vieți ale românului). Mă făcui așa dar orășan, luai alt nume și intrai în vâltoarea vieții de astăzi. Aci, mă sbătui într'o lume înstrăinată de rânduelile bătrânești și cutropită de păgâni, mă luai de piept cu ea și cu toți ticăloșii... danii și tâlharii ei, așa cum aveam obiceiul să săr în inima primejdiei încă de pe vremea când propteam boii pe coborâșurile de prăpăstii. Liniște și împăcare în această nouă viață nu putui afla, o dușmănii și tot așa mă dușmăni și ea de moarte. Se vede că soarta de rob renăscut, dar, până la urmă, biruitor, îmi era născută și mie ca și înaintașilor mei».

«Lumea veche, a lui Nuțu Doncii, în care stau înrădăcinate toate simțirile și comorile noastre, n'o mai găsim nicăeri. A risipit-o veacul acesta nou cu politica și vrajba lui, cu uitarea lui Dumnezeu și cu dragostea de străini și de tot ce este al altora, veac care calcă în picioare felul nostru de viață, cu puterile, cu vredniciile și frumusețile lui.

Astfel, sufletul nostru ,rămas legat de o altă lume, rătăcește azi într'o viață care nu e a noastră. Față de lumea de acum, noi ne simțim străini, în ea nu ne găsim un alt rost decât acela de a o curma spre a învia vremurile de demult și a le spori frumusețea, tăria și dreapta rânduială românească.

S'ar părea astfel că eu și camarazii mei suntem un fel de ciudate făpturi cu două vieți, un fel de strigoi ridicați dintr'o lume apusă spre a purta duhul spaimei în lumea de azi. Chiar așa suntem. Suflete desrădăcinate care, purtându-și neodihna peste o viață dărâmată,

nu vor avea pace în nici un mormânt până
când nu vor ridica din nou ceeace alții au
pângărit, au risipit și au pus sub blestem.

Oamenii veacului de astăzi să-și oprească o
clipă huzurul și nepăsarea și să asculte ciuda-
tele sgomote care frământă adâncurile neînțe-
lese și chiuie cu vânturile nopții. Și să știe:
se apropie stăpânirea strigoilor, cumplită!».

Blaga reprezintă în adevăr într'un grad su-
perior cultura română de după războiu, dar
poate fi solidarizată opera lui de mare puritate
cu producția plină de scatologie și spirit judaic
a unor scriitori, fie ei și de mare talent? In
vreme ce arta și filosofia lui Blaga zidește lă-
untric și sporește adâncul omeniei, sunt atâția
scriitori de azi, uneori talentați cu adevărat,
dar lipsiți de dreaptă orientare, cari, prin arta
și literatura lor, destramă sufletele și îmbie la
cele mai josnice porniri. A consacrat Academia
Română odată cu opera lui Blaga, *toată* lite-
ratura română de după războiu, *fără deosebire*?
In ce mai constă atunci *alegerea* înaltului for
de cultură, dacă ea nu e decât o incorporare
cu toptanul, fără distincțiile necesare, a *întregii*
producții spirituale dintr'o anumită perioadă
de timp?

Iar dacă Lucian Blaga vine în lumea de
oraș a Academiei, din lumea satelor, din lumea
aceea dreaptă și românească a lui Nuțu Doncii,
dacă opera lui se 'naltă ca o revoltă din adân-
cul sufletesc al satelor, ce atitudine se cuvine
să ia Academia față de opera celuilalt trimis
al satelor, față de lupta și jertfa lui Ionel Moța?
Sau a voit, prin alegerea lui Blaga, să facă,
aici și de data *aceasta, vreo deosebire*?

In cazul acesta, *Elogiul satului românesc*,
elogiul acestui predecesor din altă lume decât
aceea a Academiei, s'ar putea să aibă alt tâlc.
S'ar putea să însemne mai degrabă *ieșirea* lui
Blaga din lumea Academiei, în lăuntrul căreia
nu și-a avut predecesor — Creangă și Emi-
nescu, înaintașii lui în duh, au rămas și
formal în afară. S'ar putea să fie tot un gest
de *strigoi*, venit să poarte duhul spaimei în
lumea de azi a culturii românești.

D. C. Amzăr

LITERATURĂ

ROMANUL LUI MIRCEA ELIADE s'a
îndreptat astăzi către o problemă foarte deli-
cată a sufletului omenesc. Nu numai că autorii
noștri sunt departe de a încerca opere de genul
Domnișoarei Cristina, sau *Șarpele*, apărută de
curând, dar se pare că nici preocuparea nu
există, nici problema nu se pune scriitorilor
noștri contemporani. Frumoase încercări au
avut Gib. Mihăescu și Cezar Petrescu (mai ales
în în Aranca). Operile de acest gen chiar
dacă au apărut, au fost manifestări izolate și
nu întotdeauna în deajuns de isbutite.

Mitul, magia, elementul fantastic în genere,
formează o preocupare continuă în literatura
lui Mircea Eliade. Ultimele două cărți sunt de
la temelie construite în acest fel.

Despre *Domnișoara Cristina* am vorbit în-
tr'unul din caetele trecute ale revistei noastre.
Este o carte ineresantă și prin temă și prin rea-
lizare. Noua lucrare literară, *Șarpele*, se așează
dela început sub semnul unui descântec de dra-
goste, din viața noastră sătească. La început
lucrurile se petrec neted, simple ca o atmosferă
de viață burgheză. Viața se desfășoară la supra-
față; nimic nu o tulbură și nu o face să se
sdruncine. Deodată apare un personagiu stra-
niu, pe cât de plăcut pe atât de ciudat. Acolo
unde apare, impresionează, stăpânește și pro-
duce teamă. Lucrurile s'au schimbat în între-
gime, atunci când a intrat el în scenă. Oamenii
devin mai frământați, viața devine mai adâncă.
Se arată semne și taine nebănuite înainte. Su-
fletul acelor burghezi plecați să petreacă s'a
transformat intr,o fântână de mare adâncime,
într'un peisagiu cu aspecte necunoscute, con-
tinuu noi și neașteptate. Iată un punct câștigat
al artei lui Mircea Eliade: din sufletul acestor
oameni obișnuiți, lipsiți de orice gând sau sim-
țământ puternic, a țâșnit deodată elemente pro-
fund omenești, elemente esențiale, constitutive.

Șarpele este desigur o nouă carte a cărei ce-
tire ne stăpânește. O singură problemă încercăm
să-i punem însă autorului și anume. Momen-
tele de fascinare, de posedare ale oamenilor se

desfășoară în chip firesc cu toată bogăția de
stări sufletești. In deosebi momentele în cari
«realul» și «irealul» visul și trezia fac un sin-
gur corp, sunt foarte bine prezentate, ca și în
Domnișoara Cristina. Momentul inițial însă, cre-
dem, că nu se înfățișează cu aceeaș putere de
convingere. Acest moment nu este *firesc*. Și
iată dece: diferența de natură între viață și men-
talitatea burgheză a personagiilor și stărilor su-
fletești, experiențele cărora sunt supuși. Nu voim
să spunem că în sufletul acestor oameni nu ar
fi putut lua naștere stări mistice, populate de
elemente fantastice, nu, dimpotrivă. Numai că
prezentarea trebuia făcută altfel. Nu au fost
respectate unele regule artistice prin cari intram
în «natural». Nu există o îndreptățire a noilor
oameni cari ies la iveală *deodată*, căci în ade-
văr, personagiile acestei opere literare suferă o
transformare totală.

Dacă Mircea Eliade ar fi desvoltat exact
aceeaș temă, sau mai bine zis, ar fi lucrat cu
aceleași elemente într'un mediu țărănesc, acest
obstacol artistic ar fi fost evitat. Totul: elemen-
tele, cadrul de viață și oamenii erau din aceeaș
lume. Cu câtă seninătate și ușurință trece ță-
ranul prin aceste stări. Cât de proprii îi sunt
toate acele reprezentări cari împodobesc viața
sa spirituală! Prezentarea artistică a elemente-
lor fantastice într'o astfel de lume nu cere nici
o sforțare sau pricepere tehnică specială. To-
tul e să fi înțeles-o în adâncimea și armonia ei.
Nu acelaș lucru se întâmplă atunci când așezi
aceste elemente într'o lume ca cea burgheză,
așa cum a făcut Mircea Eliade. Arta devine
mai pretențioasă, adică își cere drepturile ei
pentruca viața pe care o cuprinde să nu fie
falsificată.

Ernest Bernea.

IZVOARELE POPULARE ALE POESIEI.
Poesia noastră de azi face frumoase și deseori,
reușite sforțări, de a se înrădăcina în climatul
care este prielnic desvoltării sale firești. Pe
această cale ea se așează și în adevărata ei
funcțiune spirituală.

Literatura și mitologia populară sunt tot mai
mult cercetate de poeții noștri. Chiar din cei
mai înaintați în concepția artei lor, văd în
producerile populare un isvor dintre cele mai
bogate și originare. Intre cei consacrați, nu nu-
mai un V. Voiculescu, A. Maniu sau Lucian
Blaga au folosit aceste isvoare, ci chiar și un
poet mult mai personal și «modernist» cum e
Ion Barbu.

Poeții tradiționaliști, cum e și firesc, păstrea-
ză strânse aceste legături cu expresiunile su-
fletului popular. Numai că pe mulți dintre ei
îi pândește o greșală și anume o cădere pres
directă în «popular». Asemănarea nu este numai
în elemente, în sămânța germinatoare, ci și în
rezultate. In această categorie poate fi socotit
și Ion Buzdugan, cunoscutul poet basarabean.

Ultimul său volum de versuri, *Păstori de
timpuri*, apărut de curând vrea să ducă mai
departe arta poetică de înainte de răsboi pe
care a reprezentat-o atât de strălucit. Sămănă-
torismul. Găsim în aceste file multă atmosferă de
cronici și priveliști moldovenești. Ion Buzdu-
gan își iubește ținutul în care s'a născut în care
orice lucru grăește ceva din trecut, fiecare
aspect trădează ceva din ființa sa proprie și
din aceea a neamului.

Nu poate fi tăgăduit acest adânc sentiment
de înfrățire al poetului cu neamul și țara sa;
mai ales cu viața rustică. Ion Buzdugan are
corectitudine de inspirație și simțire. El știe
de unde să se hrănească. In ceeace privește
însă arta, credem că s'a oprit prea repede.
Se exprimă uneori la nivelul și cu tehnica poe-
siei populare, ceeace nu e o rușine dar nici un
merit.

Materialul folosit a fost bun, dar nu a fost
îndeajuns de prelucrat; nu a fost adâncit și
transformat până la treapta unei arte personale,
superioare. In adevăr sunt și câteva poesii mai
bine închegate, în care se simte această ten-
dință a poetului de a stăpâni și prelucra ma-
terialul după nevoile artei sale. Așa sunt *Goru-
nul din Carpați* sau *Suflet pribeag*. In general
însă se simte lipsa unui foc lăuntric, lipsa unui
meșteșug care să creeze chipuri noi din elemente
brute.

Indiferent de școală sau de concepție artistică, poesia ca să-și merite numele trebue să însemne artă, să însemne creatie.

Ernest Bernea.

TEATRU

STATUL ȘI TEATRUL. — *Quando tutto è teatro, addio Teatro!* spune cu perfidie și sinceritate un critic italian entuzziast. Dacă și Statul joacă în interiorul funcțiunii sale teatru în înțelesul pervertit al acestui cuvânt, Teatrului îi rămâne un teren mic; vedeta pre nume Stat vo fi cea preferată și actorul de profesiune se va strâmba ca o paiață părăsită la lună. Actualmente între Stat și Teatru e o concurență spirituală.

Din gelozie Statul oferă concurenței sale, posibilități de existență, atât cât merită o concurență, cât trebue pentruca publicul să nu fie desgustat de amândoi, cât trebue pentruca Statul să aibe parterul plin, aplauzele și pasul înainte. Din gelozie Teatrul a ajuns o nerozie. Teatrului i s'au furat metodele, ierarhia, religia, a rămas bietul cu o zdreanță de interes. Histrionul nu este preot, e un cabotin care își recunoaște slujba în cel care l-a deposedat, în policianul de azi, creație a rațiunii dela 1789. Cât timp inițiativa particulară există, teatrul este; azi teatrul este nu pentrucă l-a amorțit Statul cu sprijinul său, ci pentrucă acolo unde Statul e prost gospodar, adică acolo unde nu există Stat pentrucă asta e rostul Statului, gospodăria, vine inițiativa particulară desmorțind teatrul. Dar *întotdeauna* inițiativa particulară nu poate împlini noveile spirituale ale teatrului deaceea gândul bun a hotărît ca Statul să subvenționeze manifestarea necesară a histrionului.

Plimbându-ne privirea peste statele din jurul nostru ne vom da seama că din punct de vedere al sprijinului oficial România nu are un loc umilitor. Subvenția anuală globală este de aproximativ 70.000.000 lei din care 20.000.000 la Teatrul Național din București și alte 20 de milioane Opera. Să vedem cum e situația în țările vecine.

Austria cheltuește pentru teatru 11.000.000 shilingi. Ungaria acordă o subvenție anuală de 570.000 pengö. Cehoslavia subvenționează cu o sumă egală a încasărilor anului. Bulgaria întreține un singur teatru la Sofia care e și Operă. Polonia încurajează mediocru teatrele orașelor sale. Jugoslavia acordă o subvenție anuală de 15.500.000 dinari.

Deci situația financiară a Teatrului românesc subvenționat este destul de avantajoasă. Problema se pune într'altfel. Ce rezultă din această încurajare reală, dece nu se ajunge la o consolidare spirituală în teatru care să aibe importanța Austriei, Cehoslovaciei și Poloniei?

In tânăra carieră a teatrului românesc, teatru cu o activitate efectivă de o sută de ani, s'au desfășurat personalități desăvârșite și s'au infiltrat tradițiuni care au rodit. Dece mica tradiție de înaltă valoare a scenei românești nu s'a susținut până azi?

Credem că atât Statul cât și inițiativa particulară au făcut în trecut sforțări de consolidare a teatrului. O gospodărie greșită a domnit în această manifestare. S'a gospodărit și pentru Stat și pentru particulari negustorește, fără spiritul idealului în manifestările artistice. Să recunoașem că au intervenit în trecut figuri de o curățenie absolută care au trezit din somn activitatea scenică, dar întotdeauna comercializarea a triumfat. In instituții, cum este Teatrul, în care trebue împăcat spiritul cu banul, gospodăria cuminte îndreaptă întreaga activitate spre rostul esențial al funcțiunii acelei activități. Rostul unui teatru este realizarea conștiinței masselor și împodobirea cu frumos a acestei conștiințe; și când acest rost nu este îndeplinit în mod ideal, vom recuoaște că direcțiunea spirituală nu a fost și nu este.

Teatrul nu este negustorie. Teatrul este energie creatoare de virtuți eterne în societate, fapt pentru care a existat în Grecia antică, în Evul de mijloc, în Renaștere, și azi în țările germane engleze și atâtea alte locuri binecuvântate.

Haig Acterian

MUZICĂ

COMPOZITORII ȘI SOLIȘTII. Alcătuirea vieții muzicale românești — am arătat cu alt prilej — este greșită. Românii — ne gândim atât la cei din generația care ne-a precedat, cât și la cei ce după războiu, spirijiniți de Stat și-au putut desăvârși meșteșugul în streinătate — să găsesc într'o situație ciudată.

Toți întâmpină nepăsarea așezămintelor muzicale oficiale. Conducătorii acestora și-au împărțit atât de bine atribuțiunile, încât stăpânesc în întregime, viața noastră muzicală. Unul, *deși nu este compozitor* ci Director General și șef de orchestră al *Filarmonicei* și se pare, consilier muzical la *Radio,* (ceiace îi aduce un venit neînchipuit de mare) nu a refuzat totuși, acum câți-va ani, *premiul național de compoziție,* în valoare de 100.000 lei. A mai avut grijă să nu aibă în jurul său un *comitet,* astfel că hotărârile pe cari le ia cu privire la activitatea Filarmonicei nu se poate lovi de împotrivirea nimănui.

Ceilalți conducători ai destinelor muzicii noastre sunt — mai bine zis au fost — compozitori. Creatori a 2—3 opere muzicale prin cari n'au adus nici o notă de originalitate muzicii românești, (procedeele lor ținând de școala franceză) au părăsit arta compoziției, atunci când, datorită salariilor îmbelșugate, și-au asigurat o viață lipsită de griji (situațiune hotărâtoare pentru un creator), s'au făcut șefi de orchestră, directori, funcționari muzicali.

Rectorul Academiei de muzică este în acelaș timp șef de orchestră la Operă, (din când în când la *Filarmonica* și *Radio)* și de curând director al Operei.

Subdirectorul *F.* este consilier muzical la *Fundațiile Regale,* șef de orchestră la *Operă, Filarmonică* și *Radio,* director muzical la această din urmă Instituție.

Din aceste posturi, îustrei, împiedică — de multă vreme — închegarea unei vieți muzicale românești; se pun deacurmezișul activității celorlalți muzicieni cari căutau să se ocupe nu doar de funcțiunile lor, ci de arta pe care ei au dat-o uitării.

De unde se poate deduce că acești *foști compozitori* s'ar simți stingheriți ca și Directorul Filarmonicei (și el *fost executant)* de manifestările și a altor muzicieni români — în afară de ei. Numai în acest fel ne-am putea lămuri indiferența lor față de români.

In aceste condițiuni — în muzica noastră — îndată după *D. Gheorghe Enescu,* se pronunță numele celor pe cari însuși marele muzician, îi așează în fruntea coalei muzicale românești. Trei *evrei,* cari s'au străduit — la Paris — să înfățișeze în «operele» lor, caracterul muzicii noastre.

Numele lor: Sami Goldstein (Stan Golestan cum își zice el), Marcel Mihalovici, Filip Lazăr. Și operele lor sunt executat ori de câte ori trebue să facem cunoscută muzica noastră, adică atunci când conducătorii noștri muzicali găsesc cu cale.

Ne gândim aci și la un alt evreu: *H. Brauner,* pe care desigur numai masoneria l-a desemnat să ia parte la cercetările monografice ale *Prof. Gusti,* unde alături de D-l *C. Brăiloiu,* a cules și clasat cântecele noastre populare pe cari apoi tot ca ajutor al d-lui B., le-a înfățișat la Londra. Iar din ziare am mai aflat că *Ed. Lindenberg* este șef de orchestră român, al cărui *viguros talent* s'a făcut lăudat la Praga. Tot așa, în Spania, *Ionel Patin,* iar în Europa toată, mesagerul muzicii românești, este D-l *Iuliu Hertz.*

Printre *creatorii,* cari n'au înțeles să-și părăsească lumea lor de gânduri, se găsesc însă tocmai acei tăcuți, cari nu se bucură de onoruri, dar pe a căror strădanie se va ridica de bună seamă, muzica românească de mâine. Așa dar foștii noștri compozitori sunt pierduți pentru creația muzicală românească, cei ce lucrează sunt ținuți la o parte, iar evreii ne reprezintă.

Executanții — soliștii — români, împărtășesc în totul soarta compozitorilor. Vom observa că nici unul dintre ei nu se bucură de situațiuni cari să le îngădue o viață închinată în întregime studiului. Dintre acei cari ocupă însă posturi de profesori, nici unul nu mai ia parte

activă la viața muzicală (întocmai ca *foștii compozitori)*. Fie din lipsă de aptitudini (și atunci întrebarea este : cum de mai pot ocupa funcțiunile în care nu se știe — adică se știe dar nu se spune — cum au ajuns), fie din pricina unei... nepăsări, susținută de gândul unei frumoase pensii, după 30 de ani de *inactivitate în slujba artei muzicale.* Unii au ajuns *pensionari muzicali* încă înainte de a fi profesori. Soliștii, cari totuși — nesusținuți — au pus o piatră la temelia vieții noastre muzicale se găsesc azi în situațiunea de a nu se mai putea manifesta. Unii pleacă în lumea largă, alții își caută loc în vre'o orchestră (fiind astfel pierduți pentru arta românească). Unul dintre tinerii executanți români care n'a isbutit să fie solist al Filarmonicei, bucurându-se în schimb de faimă peste hotare, se găsește azi în proces cu Fiscul, fiindcă acum câteva luni dând un concert în București și-a populat sala — în lipsă de public plătitor — *cu invitați*. Nici posibilitatea de a da concerte *gratuite* nu o mai au românii în țara lor în care statul face pentru muzică un sacrificiu de 64 mil. anual.

Acestea sunt căile pe cari oficialitatea le deschide soliștilor români.

Dacă întotdeauna muzica s'a ridicat pe sacrificii, acestea au fost făcute atât de muzicieni cât și de particulari sau oficialitate.

Insuși marele nostru Gheorghe Enescu, s'a bucurat de sprijinul Reginei Elisabeta.

Azi gândul ocrotitor al Fundațiilor Regale — prin lipsa de înțelegere a conducătorilor — este îndreptat către streini.

Dinu Buzdugan.

CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE

INSEMNATATEA EDIȚIILOR CRITICE. In vremea din urmă literatura noastră clasică încearcă să iasă din mâna negustorilor de maculatură. Opera întreprinsă de profesorul Cartojan la editura Ramuri, aceea a lui Paul Zarifopol sau C. Botez la Cultura Națională, au însemnat un început serios în prezentarea autorilor noștri clasici, cunoscuți de cele mai multe ori din articole de gazetă sau manuale.

Ne întrebăm: cine și câți oameni de cultură, Români, cunosc în original operile marilor noștri înaintași din veacul trecut? Cine l-a cetit în întregime pe Gh. Lazăr, pe Heliade Rădulescu, pe Nicolae Bălcescu, pe Kogălniceanu, Bărnuț, Hașdeu, Conta, Maiorescu sau pe Xenopol? Cine știe ce e viu și ce e mort în opera lor? Cine știe cari sunt paginile sau operile fundamentale ale acestor mari creatori, din cari, noi cei de azi, trebue să tragem învățătură ?

Uneori susținem că avem în felul nostru de a cugeta, o tradiție. Alteori avem curajul să afirmăm noutatea întreagă a ideilor și operilor noastre. Dar de cele mai multe ori este la mijloc o ignorare a muncii și geniului înaintașilor. De obiceiu oamenii noștri sunt foarte tari în calificative: pro sau contra. Și aceasta din neștiință sau din proastă informație din lucrări de a doua mână. Obișnuit intelectualul român se mulțumește cu un articol *despre* un autor și astfel înarmat discută, condamnă și chiar scrie noi lucrări.

Mare parte din vina acestei situatii o poartă însăși așezămintele noastre de cultură. Ele formează deprinderile acestea superficiale.

Clasicii noștri nu cunosc încă ediții demne de înălțimea gândului și sufletului lor, ediții cari să poată fi puse la îndemâna unui public mai mare, dornic de cunoștință sigură. Academia geme de manuscrise nepublicate și de cărți epuizate. Nu putem pretinde editurilor particulare să fie mai puțin negustorese decât sunt, deși le-am dori-o. Statul însă care cheltuește atât de mulți bani pe cultură este obligat să îndeplinească acest gol al reeditării autorilor clasici și tipăririi manuscriselor atât de nedemn uitate. O ediție critică poate readuce la viață un autor, îl poate re-creea, dăruindu-l sufletului nației. Rodul acestui contact poate fi mult mai bogat decât al unor autori contemporani, din cari numai vremea mai știe ce se poate alege.

De curând Fundațiile Regale au încercat o reparație dându-ne cele două volume din Hașdeu, îngrijite de Mircea Eliade. Hașdeu este un autor puțin cunoscut la Români. Aceasta nu l-a ferit de judecata aspră a celor cari nu l-au cetit. Ediția Eliade vine să lămurească pe cei de bună credință, punând la îndemână parte din marea sa operă. Ediția cuprinde o culegere din scrierile literare, morale și politice ale acestui înaintaș. Opera de savant nu ne este prezentată.

Mircea Eliade, acest neobosit om de litere și cercetător, a dovedit prin noul gen de activitate, deosebite însușiri de răbdare și precizie științifică. Așezămintele noastre de cultură trebue să i se recunoască datoare. Ceeace au și făcut !

Ernest Bernea.

POLITICĂ ȘI ECONOMIE

CELE DOUĂ FRANȚE. Am avut fericitul prilej să auzim concertând, săptămânile trecute, în câteva centre ale Țării, pe maestrul Jacques Thibaud. El ne-a sosit ca un ambasador extraordinar al culturii franceze, chemat să stimuleze și să întărească prietenii cari au avut poate mult de suferit în ultimul timp. Intr'adevăr puțini l-ar fi egalat în misiunea lui și nimeni nu cred să-l fi întrecut. Căci în cântecul său ne surâde chipul Franței de totdeauna, cu grația ei spirituală, despuiată de tina materiei.

La Brașov, unde generozzitatea maestrului și curtuasia cercului francez local, ne-au dăruit o seară unică, am stat sub farmecul nesfârșit al acestui joc sclipitor, plin de stăpână prtciziune și de logică spirituală. Arta lui franceză e de cea mai curată rasă. Ea atinge punctul de fericit echilibru dintre inteligentă și simțire, unde dorurile nu te mai fură spre o lume îmbătătoare în care te-ai pierde cu totul, ci viața crește, construindu-se în fuioare mlădioase de lumină, sub puterea unui gând ordonator.

Tehnica lui e sigură, mâna și inima aristocrate. Sub arcușul său sunetele se nasc și se sting în șiruri clare fără alunecări și podoabe. E o lume de nuanțe, de surîs, de grație despuiată de orice moliciune, urcând până la transparență spirituală și abstractă.

Așa ne-a apărut în neîntrecuta interpretare a concertului în la major de Mozart. Acest mare artist se regăsea admirabil și reînvia climatul sufletesc al celui mai latin dintre compozitorii germani. Și tot astfel l-am urmărit în asprele urcușuri ale sonatei lui César Franck, până la culmile inundate de lumină tare în care se încheе; apoi în magia ritmului ondulat, de ușoară visare, a lui Debussy (En Bateau) ș. a. m. d.

O clipă ne-a vorbit atunci sufletul acelei Franțe, ce înfățișează după Athena și pentru Moderni, realizarea cea mai înaltă a umanismului, aceea care a depășit cantitatea în calitate, a ridicat viața spre stil și ordinea spre viață, a înflorit și a lărgit sentimentul prin idee.

Pentru lumea aceasta de cleștar — ne gândeam noi — în care se ad-*ună* dela Sfântul Ludovic până la Regele Soare și palatele sale de glorie, dela Jeanne d'Arc până la Descartes și Rabelais tăriile vieții, se vor găsi, într'un ceas de grea cumpănă, să lupte și să moară câțiva țărani din Carpați.

Dar în seara aceea bucuria noastră n'a fost pură. Când ultimele acorduri s'au pierdut în sala caldă a concertului, din aerul străzii care ne primise o ceață a coborît tot mai deasă în suflet. Pe lângă chioșcurile încă luminate afișele ziarelor stăruiau purtând cu litere groase anunțul ultimelor greve din industria franceză. Un an se împlinea aproape decând asemenea vești se urmau neîntrerupte. Altele le întovărășiseră în acest timp, unele arătând Franța în actiunea sa nesigură dela Geneva, sau în ajutorul care mergea spre Spania desordinei roșii și atee, sau în frământările dispozițiilor ei abusive financiare și economice etc. Și pe măsură ce gândul le evoca în șirul lor turburător, o îndoială încolțise tot mai puternică în minte: — Dar Franța lui Jacques Thibaud ? Franța unității și a ordinei vii, unde este ? Arta lui ne încălzise pentru o dragoste care era de mult în sufletul nostru; altcineva îi aștepta folosul ?

Poate că da. Căci o *altă* Franță se desemna înaintea ochilor. Franța aceasta — când era numai pe jumătate — mulți o numeau, și nu fără oarecare orgoliu, Franța democrației și a

libertăților publice. Rădăcinile ei mergeau în Istorie. Pornise, în cea mai nenorocită dintre revoluții, substituind, întâiu în minte apoi în fapte, egalitatea, ierarhiei, unității: *libertatea elementelor*, solidarității naționale: *Principiul luptei de clasă*. Acum își strângea bilanțul.

Principiile acestea nu fuseseră niciodată franceze și nici nu puteau duce la prosperitate o viață națională căreia îi tăgăduiau ființa organică. Ele veniseră ca să destrame alcătuirile ocrotitoare ale poporului și ale spiritului său. Odată cu ele și la adăpostul lor, au venit însă și oamenii cari nu erau francezi; iar stăpânirea acestora s'a arătat, cu vremea tot mai sigură — exceptând cele câteva izbucniri de vitalitate pământeană — dela Dreyfus până la Schramek, Stawisky și Blum.

Franța ceastălaltă — dincolo de rătăcirile doctrinare și de înstrăinarea sufletească a multor francezi de origine — e *Franța lor*. Domnia Frontului popular e, așteptând altele, prima realizare mai largă a ei. Regimurile anterioare mai păstraseră, chiar împotriva instituțiilor, ceva din vechile virtuți de entuziasm lucid și generos ale spiritului francez. Acum însă, dela pumnul ridicat, care și-a arătat o promptă eficacitate împotriva bietului copilaș «fascist» de 9 ani, ucis cu pietre la Lyon, și dela încarcerarea lui Maurras până la exaltarea proletariatului fără patrie dela 1 Mai (ce frumoasă zi compromisă!) și la interzicerea« ca în anul acesta, a cortegiului de pietate închinat Jannei d'Arc, se parcurg dimensiunile noului spirit, cu care arta lui Thibaud nu poate mărturisi vre-o înrudire.

Dar o asemenea Franță, nu ne putem împiedica să o gândim, cu greu se mai păstrează franceză. Ea neagă istoria și pământul patriei. Ea rămâne un instrumnt în slujba unei idei și a unei forțe streine. Iar pretenția ei — pe care o subliniază anacronic un scriitor francez într'unul din ziarele capitalei noastre — «de a opera o revoluție socială și de a da lecții lumii...» nu ne mai poate interesa decât ca un învățământ plin de grave semne. O națiune care își tăgăduește comunitatea sa sufletească și linia destinului său propriu se autodesființează. Peste realitatea aceasta nimănui nc-i este îngăduit să treacă și mai puțin atunci când se angajează, în raporturile dintre state, interesele vitale ale țării noastre. De la o Franță la alta, care nu mai e franceză, se coboară o puternică pantă de viață și omenie. Panta aceasta nu este astăzi coborâtă până la capăt. Semne ale rezistenței și ale renașterii încep, pare că se arate tot mai mult. Dar mai cu seamă le așteptăm. Căci în inima noastră — unde o cauză a Franței, a singurei Franțe care există și de care ne leagă morminte sacre — nu e nevoe să fie apărată! dragostea pentru ea se mărturisește încă în vechea credință care a susținut-o veacuri nenumărate:

Magna Regni Gallorum fortuna, sed semper in malis major resurexit.

Ion I. Ionică.

26 Iunie 1937

Cu acest caet **Rânduiala** intră în vacanță. Caetul 6 va apare la 15 Septembrie.

RÂNDUIALA

ARHIVA DE GÂND ȘI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

APAR 10 CAETE PE AN

DIN CUPRINSUL CAETELOR APARUTE.

CĂRȚILE RÂNDUELII

Politică și economie

D. C. AMZĂR: *Naționalismul Tineretului.*
D. C. AMZĂR: *Naționalismul Partidelor.*
ERNEST BERNEA: *Tineretul și politica.*
ERNEST BERNEA: *Gânduri pentru Țară nouă.*
VICTOR GÂRCINEANU: *Din lumea legionară.*
M. POLIHRONIADE: *Tineretul și politica externă.*

Literatură

ARON COTRUȘ: *Țară* (poem) (10 lei).

Oameni și locuri

ERNEST BERNEA: *Cartea Căpitanilor.* (30 lei).

Vor apare:

NAE IONESCU: *Iuda suferă...*
NICOLAE TOTU: *Note din Spania.*
ERNEST BERNEA: *Tradiție și Revoluție.*
D. C. AMZĂR: *Orizontul unei revoluții.*

Numai abonându-vă faceți să apară revista

PREȚUL LEI 15.

Cenzurat